

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

35E JAARGANG

WOENSDAG 6 SEPTEMBER 1950

No. 1739

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
J. de Vriès; C. van den Berg (secretaris).
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.*

Assistent-Redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

*J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen; R. Vandeputte;
F. Verschelen.*

Gegevens over adressen, abonnementen enz. op de laatste bladzijde van dit nummer.

INHOUD:

	Blz.
De artikelen van deze week	711
Sommaire, summaries	711
Dollars en toerisme door <i>J. F. van Saarloos</i>	712
De financiering van het visserijbedrijf door <i>A. G. U. Hildebrandt</i>	714
Gemeentelijke planning en sociaal-economisch onderzoek door <i>P. de Wolff</i>	716
De rundveehouderij in Nederland door <i>A. R. van Nes</i>	719
Ingezonden stuk: N.V. Borenfabriek Bofa door <i>L. B. S. Larkins</i> met naschrift van <i>J. J. van Vollenhoven</i>	721
Boekbespreking: Fysisch- en economisch-geografische beschouwingen over de Rijn als Europese rivier, bespr. door <i>P. van Zuuren</i> ..	721
Aantekeningen: Democratie in het bedrijf	722
Meningen over Duitslands „dollar-drive“	723
Geld- en kapitaalmarkt	725
Grafieken: De buitenlandse handel van de Verenigde Staten	725
Statistieken: Bankstaten	726
Stand van 's Rijks Kas	726
Indexcijfers van groothandelsprijzen in Nederland	726
De kolonpositie van Nederland	727
Productie aan nieuwe verzekeringen van 57 lovensverzekeringmaatschappijen in Nederland	727
De kolonpositie van België	727
Prijsindexcijfers van het gezinsverbruik in Nederland	727

DEZER DAGEN

stijgen de prijzen. Wie zou dat, gemeenzaam uitgedrukt, aan zijn laars lappen, als ook dat lappen juist 15 pCt meer gaat kosten? Niemand kan zich momenteel aan de druk van het wisselspel van prijzen en lonen onttrekken. Geen groep spint er garen bij.

Zeker niet die, welke men met Constantijn Huygens zou kunnen aanroepen met: „Jouwer liefde mien ick die van vers op 't kusse vicht“. De overheden uit deze periode hebben een onbarmhartige taak. Zo ondoorzichtig is de toekomstige situatie, zo volkomen ontbreekt het postulaat der transparantie, waaraan de economen zich voor

hun evenwichtsconstructies zo graag vastklemmen, dat men bij elke beslissing een betoog kan houden, dat het verkeerd is, als men de klemtog laat vallen op andere, onbekende grootheden.

In Nederland zijn de onderhandelingen over een loonsverhoging in samenhang met maatregelen ten opzichte van de prijzen intens gevoerd, niet tot een afsluiting gekomen en ter decisie aan de wijsheid van de Regering overgedragen. Wijsheid, die volgens Coornhert is „een ontwyfelycke wetenschap der dinghen die te begheren ende te vlieden staan“

Wat is te begheren? Ongetwijfeld vermindering van het welvaartstekort, maar om een Nederlandse wijsheid te gebruiken, die waarschijnlijk even oud is als die van Coornhert: „Maak maar eens een vuist, als je geen hand hebt“.

Het feit, dat Nederland na de oorlog nog nauwelijks bij bloed begint te komen, is een gegeven; de stijging van de wereldmarktprijzen is een gegeven; het opzij zetten van een groot deel van het nationaal inkomen voor de defensie is, met instemming van de overgrote meerderheid van de Nederlanders, een gegeven. Te begheren is derhalve ongetwijfeld verhoging van de productiviteit.

Wat is te vlieden? Een beweging van lonen en prijzen, die uit de hand loopt, een op hol slaan, dat de lasten doet neerkomen op hen, die in enigerlei vorm vaste of traag bewegende inkomens trekken. Hoe'n geringe dunk men moge hebben van de economie als wetenschap, vaststaat dat inflatie in een toestand van vrijwel volledige bezetting, een onding is.

Voor degene, die zelfs niet van het kussen vecht, staan twee doeleinden vast: verhoging van de productiviteit en in de hand houden van de prijsbeweging. En zo hij van het economische naar het sociale vlak overgaat, de eendracht van het land, die vereist dat aanvaard wordt, dat er op dit moment niets te verdelen valt behalve lasten, waarin elke groep moet dragen, met erkenning van de draagkracht.

En probleemstelling, waarvan de oplossing zelfs met Salomo's wijsheid nooit ieder tevreden kan stellen, omdat een deel van het geheel nooit zonder schade voor het verband op zijn plaats kan blijven, als het geheel onder druk wordt gezet, terwijl toch elke groep slechts de druk op zich zelf voelt.

Zo blijft het ook een schrale troost, dat in België de paritaire commissie van werkgevers en werknemers heeft onderhandeld zonder, voorzover bekend, tot een besluit te komen, dat in Denemarken juist verkiezingen zijn gehouden omdat men het over de verdeling van de lasten niet eens kon worden, dat de President van de Verenigde Staten bevoegdheden om in te grijpen in prijs- en loonzaken, te zijner discretie, heeft gekregen en dat het congres van de Trade Union Council in Groot-Brittannië het afzien van looneisen tot een programmapunt heeft gemaakt, waarbij de voorzitter in zijn openingsrede wel een minimumloon van £ 5 per week eiste, dat door grote groepen nog niet wordt bereikt. Gedeelde smart is economisch geen halve smart.

ASSOCIATIE CASSA

KASSIERSINSTELLING

OPGERICHT IN 1806

REKENING-COURANT EN GIRO

HEERENGRACHT 179 • AMSTERDAM-C

BELASTINGCONSULTATIEBUREAU A. L. F. LEVERINGTON

Medewerkers:

E. J. de Boer, Oud-Insp. d. Bel.
D. Sweepe, Oud-Ontvanger d. Bel.
Mr. Dr. N. J. Feldmann, Bel. jur.
N. A. Schol, Candidaat Notaris.
Amsterdam: 1e Heimersstr. 95, Tel. 85508
Haarlem: Ged. Oude Gracht 11 b, Tel. 12468

ROTTERDAMSCH BANK

FINANCIERING
VAN IMPORT-
EN EXPORT-
TRANSACTIES

250 VESTIGINGEN
IN NEDERLAND

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

IN DIT BLAD

ADVERTEERT

U

MET SUCCES!!

Fa. A. O. Beuth van Wickevoort Crommelin

Corns. v. d. Lindenstraat 22
Amsterdam-Z. - Tel. 25410

**Onafh. Verzekeringsadv.
LOD. S. BEUTH**

deskundige terzake van:
Gezinszorg voor het vrije
beroep, b.v. artsen

Voorzieningen bij verkoop
van praktijk of zaak

Pensioen-voorzieningen
voor staf en personeel

Organisatie Ondernemings-
en Bedrijfs-Pensioenfondsen

Aanpassing aan nieuwe wet
Pensioen- en Spaarfondsen

F. PAPPENHEIM

Beëdigd Vertaler

van de Universiteit van Buenos Aires.
Rechtsgeldige Handels-Technische Vertalingen. Verta-
ling van emigratiepapieren met rechtsgeldigheid voor
de Argentijnse Politie en autoriteiten.
Casilla 2115, Buenos Aires (Argentinië).

DE TWENTSCHE BANK N.V.

— Maandstaat op 31 Aug. 1950. —

Kas, Kassiers en Dag- geldningen f. 14.854.757.50	Nederlands
Schatkistpapier „ 524.810.080.13	Ander Overheids- papier „ 3.251.640.62
Wissels „ 2.243.693.59	Bankiers in Binnen- en Buitenland „ 23.787.590.17
Effecten en Syndi- caten „ 4.573.728.96	Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten „ 15.371.451.37
Debiteuren „ 144.038.524.32	Deelnemingen (incl. Voorschot- ten) „ 10.309.369.69
Gebouwen „ 3.500.000.—	Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen „ 779.212.60

f. 747.520.048.95

Kapitaal „ „ f. 44.800.000.—
Reserve „ „ 15.500.000.—
Bouwreserve „ „ 2.000.000.—
Deposito's op Ter- mijn „ „ 95.550.981.73
Crediteuren „ „ 573.419.081.11
Door Derden Geaccepteerd „ 944.867.19
Overlopende Sal- di en Andere Rekeningen „ 14.525.906.32
Reserve voor Ver- leende Pensioen- nen „ „ 779.212.60

f. 747.520.048.95

R. MEES & ZONEN

ANNO 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

ROTTERDAM

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingén,
Amsterdam (alleen Assurantie)

Technische en Fiscale adviezen
van het

Bureau voor Collectieve Contracten

der

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

inzake

aanpassing

van ondernemingspensioen- en
spaarfondsen aan de (komende)
nieuwe wettelijke bepalingen

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850-5346

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK.

J. F. van Saarloos, *Dollars en toerisme.*

Een herstel van de vooroorlogse omvang van het Amerikaanse toerisme naar Europa zou een aanmerkelijke verlichting van het dollarprobleem betekenen. Echter moet worden geconstateerd, dat, hoewel het Amerikaanse toerisme naar West-Europa sedert 1945 sterk is toegenomen, het doel voor 1952, t.w. 500.000 reizigers, die een bedrag van \$ 400 mln in Europa en het Middellandse Zeegebied zouden uitgeven, niet zal worden bereikt. Als oorzaken van deze teleurstellende ontwikkeling worden, behalve de moeilijkheden verbonden aan het reizen in Duitsland en het teruggeven aantal in het buitenland geboren inwoners van de Verenigde Staten, genoemd: 1. de politieke onrust; 2. onvoldoende en gebrekkige propaganda van Europa in de Verenigde Staten en 3. onvoldoende transatlantische transportgelegenheid in West-Europa, speciaal in het hoogseizoen.

A. G. U. Hildebrandt, *De financiering van het visserijbedrijf.*

Een der oorzaken van de moeilijkheden, waarin de Nederlandse visserij verkeert, is het ontbreken van de mogelijkheid het bedrijf te financieren. De visserij heeft grote behoefte aan lang kapitaal, hetgeen, vnl. doordat personen en instellingen buiten de visserij niet met deze tak van bedrijf bekend zijn, en dus het risico niet kunnen beoordelen, moeilijk van buiten af is te verkrijgen. Schr. bepleit speciale financiering door middel van een visserijbank. De zeer speciale kennis, welke een dergelijke bank heeft van het visserijbedrijf, maakt het haar mogelijk het risico te beoordelen, zodat economisch gerechtvaardigde credieten kunnen worden verleend. Dit zal er toe kunnen bijdragen, dat de Nederlandse visserij binnen de Benelux en een eventueel Verenigd West-Europa t.z.t. de concurrentie zal kunnen doorstaan.

P. de Wolff, *Gemeentelijke planning en sociaal-economisch onderzoek.*

Het aantal gemeenten, dat de hulp van specialisten inroept om zich te doen voorlichten omtrent de ontwikkelingsmogelijkheden van de gemeenten, wordt steeds groter. De methoden van onderzoek zijn grotendeels de algemeen bekende werkwijzen van de sociaal-economische research. Niettemin bestaan er t.a.v. verschillende aspecten van het werk controversen. In dit artikel worden aan de hand van de resultaten van een tweetal gepubliceerde studies de verschillende werkwijzen van de sociaal-economische research, wat betreft de bevolkingsprognose, de ontwikkeling van de primaire en verzorgende bedrijven, de woningbouw en de behoefte aan winkels, aan een beschouwing onderworpen. Schr. wijst er op, dat op dit terrein nog veel gedaan kan worden aan theoretische verdieping der gebezigde methoden.

A. R. van Nes, *De rundveehouderij in Nederland.*

De Nederlandse rundveestapel heeft zijn vooroorlogse productiepil weer bereikt, dit terwijl thans slechts ongeveer 40 pCt van de hoeveelheid krachtvoeder wordt verbruikt. Hiermede is een belangrijke bijdrage geleverd tot de vermindering van het dollarprobleem. Terwijl het ongeveer 3 op 3,4 pCt te brengen, is thans in een tijdsbestek van 5 jaar een verdere verhoging van het gemiddelde vetgehalte met ruim 0,2 pCt tot stand gebracht. De uitbreiding van de melkcontrole heeft in belangrijke mate tot deze stijging bijgedragen. Wat de in de toekomst te verwachten melkproductie betreft, wordt opgemerkt, dat hier, naast een aantal technische factoren, de toekomstige afzet van zuivelproducten in binnen- en buitenland een belangrijke rol speelt.

SOMMAIRE.

J. F. van Saarloos, *Le tourisme et les dollars.*

L'auteur constate que le projet pour 1952 qui prévoit la somme de 400 millions de dollars à dépenser par 500.000 touristes américains en Europe et dans les pays méditerranéens, ne sera pas réalisé.

Ce développement désavantageux est dû: 1) aux difficultés inhérentes aux voyages en Allemagne; 2) à la diminution du nombre des citoyens des Etats-Unis nés à l'étranger; 3) à l'inquiétude politique; 4) à une propagande insuffisante et défectueuse aux Etats-Unis en faveur de l'Europe; 5) au manque de moyens de transport transatlantiques en Europe occidentale, surtout en pleine saison.

A. G. U. Hildebrandt, *Le financement de la pêche.*

Etant donné que les personnes et les institutions non intéressés dans la pêche, ne sont en général pas au courant des risques inhérents à cette branche d'activité, celle-ci éprouve assez de difficultés pour obtenir des capitaux. Cet état de choses forme une des principales causes des difficultés auxquelles la pêche néerlandaise doit faire face. L'auteur préconise la création d'une banque spéciale pour le financement de la pêche.

P. de Wolff, *Le plan de la commune et l'enquête sociale-économique.*

On examine les différents modes de travail appliqués à l'étude concernant les possibilités d'expansion des communes. L'auteur est d'avis qu'il reste encore beaucoup à faire pour approfondir théoriquement les méthodes appliquées.

A. R. van Nes, *L'élevage bovine aux Pays-Bas.*

Le cheptel néerlandais a atteint, de nouveau, le niveau de production d'avant-guerre, tout en n'utilisant qu'environ 40 p.c. de la quantité de fourrage concentré. Pour augmenter le degré en matières grasses du lait de 3 à 3,4 p.c. il a fallu 40 années, tandis qu'on a pu réaliser un nouveau relèvement de 0,2 p.c. pendant les cinq dernières années.

SUMMARIES.

J. F. van Saarloos, *Dollars and tourist traffic.*

The aim for 1952, viz. 500,000 American tourists, who would spend 400 mln dollars in Europe and the Mediterranean area, will not be realized for the following reasons: 1) difficulties connected with travelling in Germany, 2) the decreased number of U.S. citizens born abroad, 3) political unrest, 4) insufficient and inefficient European propaganda in the U.S.A. and 5) insufficient transatlantic accommodation in Western Europe, particularly during the peak season.

A. G. U. Hildebrandt, *Financing the fishing industry.*

The Netherlands fishing industry is handicapped by the difficulty in securing capital from outside sources. This is due to the fact that outsiders are unaware of the risks of this branch of trade. The writer advocates special financing by means of a fisheries bank.

P. de Wolff, *Municipal planning and social-economic investigation.*

A review of the various methods employed in investigating the development possibilities for municipalities. The writer points out that from a theoretical point of view these methods might be more deeply gone into.

A. R. van Nes, *Cattle farming in the Netherlands.*

The Netherlands livestock production has reached its pre-war level again, although only about 40 per cent of the quantity of concentrated foods is being consumed. Whereas it took some 40 years to raise the fat content of milk from 3 to 3.4 per cent, a further increase by more than 0.2 per cent has been effected in 5 years.

DOLLARS EN TOERISME.

Het Amerikaanse toerisme naar West-Europa heeft grote belangstelling¹⁾. Dit is zeer goed te verklaren. In de eerste plaats is toch het internationale vreemdelingenverkeer een vorm van export, resp. import van diensten en producten, die worden voortgebracht zonder of met een relatief gering verbruik van grondstoffen die op hun beurt (uit de Verenigde Staten) moeten worden ingevoerd; terwijl voorts het op de binnenlandse behoefte afgestemde vreemdelingenverkeersapparaat (spoorwegen, benzinstations, café's, restaurants, winkels in centra van toerisme enz.) veelal voldoende elastisch van capaciteit is om zonder uitbreiding de additionele buitenlandse vraag te bevredigen. Het netto resultaat voor de betalingsbalans is dan ook in het grondstofarme Europa groter dan in geval van export van de meeste andere producten.

In de tweede plaats is van belang, dat hier inderdaad op korte termijn resultaten kunnen worden bereikt, hetgeen met het oog op het aflopend karakter van de Marshall-hulp zeer gewenst geacht moet worden. In dit geval behoeft immers geen nieuwe exportindustrie te worden opgehouwd, die zich in directe concurrentie met het hooggeïndustrialiseerde Amerika over protectionistische tariefbarrières heen een plaats moet veroveren op de afzetmarkt aldaar. Het gaat hier om de herovering van de oude positie en zo mogelijk een versterking daarvan op de toeristische markt van de Verenigde Staten, waarbij o.a. gesteund kan worden op de door oorlog en Marshall-plan nieuw gewekte belangstelling voor dit oude werelddeel.

Tenslotte moet in dit verband worden genoemd, dat reeds een herstel van de vooroorlogse positie een aanmerkelijke verlichting van het dollarprobleem zou betekenen, daar de export naar de Verenigde Staten uit hoofde van toerisme altijd een belangrijke actiepoot op de betalingsbalans der Westeuropese landen heeft uitgemaakt. Dit moge blijken uit de volgende opstelling, waaruit valt af te lezen het aantal ingezetenen van de Verenigde Staten, dat tijdens de jaren 1919 t/m 1939 naar Europa en het Middellandse Zeegebied afreisde, benevens hun uitgaven aldaar exclusief de kosten van transatlantisch vervoer en inclusief de uitgaven uit dien hoofde, voor zover deze ten goede kwamen aan vervoersmaatschappijen, die in deze landen hun zetel hadden. (zie de tabel in de rechter kolom).

Van het in totaal door Amerikaanse reizigers gedurende deze jaren in het buitenland bestede bedrag ad \$ 8.000 mln²⁾ kwam blijkens bovenstaande tabel onstreeks 50 pCt aan Europa en het Middellandse Zeegebied ten goede.

Dit belangrijke aandeel in de Amerikaanse import uit hoofde van toerisme dankten deze landen vooral aan de banden van bloedverwantschap, welke hun inwoners met die van de Verenigde Staten verbonden, hetgeen hieruit blijkt, dat in het verleden het aantal in het buitenland geboren Amerikanen tussen de 43 pCt (in 1937) en 58 pCt (in 1929) van het totaal aantal Amerikaanse reizigers naar

Europa uitmaakte³⁾. Hoewel deze percentages zeer hoog zijn, liggen hier nog grote mogelijkheden, gezien het feit, dat deze categorie reizigers nimmer de 1 pCt van het totaal aantal Amerikaanse staatsburgers van Europese afstamming in de eerste of tweede generatie overtrof.

Jaar	Ingezetenen van de Ver. Staten naar Europa en Middellandse Zeegebied (× 1.000)	Uitgaven Amerikaanse ingezetenen in Europa en Middellandse Zeegebied (× \$ mln)	Uitgaven Amerikaanse ingezetenen incl. vervoerskosten betaald aan Europa en Middellandse Zeegebied (× \$ mln)
1919	91	47,4	75,9
1920	196	101,9	162,2
1921	186	105,0	165,3
1922	205	126,1	204,0
1923	183	117,8	195,1
1924	230	140,2	230,5
1925	271	161,0	262,4
1926	293	171,2	280,0
1927	326	186,5	305,3
1928	343	204,6	333,1
1929	350	213,1	353,0
1930	359	200,0	327,8
1931	280	122,4	201,9
1932	266	90,1	147,7
1933	191	67,4	109,7
1934	178	67,7	108,4
1935	185	72,9	117,8
1936	209	86,7	137,5
1937	248	97,4	165,1
1938	196	78,5	133,5
1939	120	48,4	82,9
Gemiddeld 1919 t/m 1939	234	119,3	195,2

Bron: Office of Business Economics, U.S. Department of Commerce.

* *

Uit bovenstaande opstelling komt tevens duidelijk naar voren hoe uiterst conjunctuurgevoelig het Amerikaanse toerisme naar West-Europa was. Recente onderzoeken van het „United States Department of Commerce” hebben uitgewezen, dat er een opmerkelijke correlatie bestond tussen het reële beschikbare particuliere inkomen en het volume van het reizigersverkeer naar Europa. Zou men deze relatie zonder meer op de na-oorlogse toestanden mogen toepassen, dan zou men op grond van het huidige beschikbare particuliere inkomen in de Verenigde Staten een reizigersstroom naar Europa en het Middellandse Zeegebied mogen verwachten van rond 675.000 personen⁴⁾.

Uiteraard zijn verschillende bepalende factoren, zoals de inkomensverdeling, vervoerstechniek, internationale prijsverhoudingen enz. te ingrijpend gewijzigd, dan dat men de vooroorlogse verhoudingen zonder meer op de na-oorlogse toestanden mag overbrengen.

Als factoren, die zich sedertdien ten ongunste hebben gewijzigd, moeten genoemd worden:

1e. dat sedert de crisis van 1929 de emigratie naar de Verenigde Staten aanmerkelijk is ingekrompen en tijdens de oorlogsjaren, afgezien van de refuge's, zelfs geheel heeft stilgestaan, waardoor het aantal Amerikanen van buitenlandse geboorte niet onbelangrijk is teruggelopen;

2e. dat Duitsland als reisdoel voor Amerikanen, door oorzaken, die zo algemeen bekend zijn, dat ze hier niet gereleveerd behoeven te worden, aanmerkelijk aan belang heeft ingeboet, terwijl het vóór de oorlog na Engeland op de tweede plaats kwam. Deze belangrijke positie van Duitsland in het Amerikaanse toerisme vóór de oorlog valt mede daaraan toe te schrijven, dat van het totaal aantal inwoners van de Verenigde Staten van Europese afstamming in de eerste en tweede generatie ad 29.772.604 in 1940 er 5.236.612, d.i. ruim 17 pCt, uit dit land afkomstig waren.

¹⁾ Ernest W. Wimple. Western Europe's Tourist Trade, 1948, blz. 23.

²⁾ Vgl. Western Europe's Tourist Trade, 1948, blz. 22 e.v.

¹⁾ Dit blijkt o.a. uit artikel 117 lid 6 van de „Economic Cooperation Act of 1948”, luidende: „The administrator, in cooperation with the Secretary of Commerce, shall facilitate and encourage, through private and public travel, transport and other agencies, the promotion and development of travel by citizens of the United States to and within participating countries”.

In de bilaterale overeenkomsten tot economische samenwerking tussen de regeringen der deelnemende landen aan het Marshall-plan en de Verenigde Staten werden bepalingen van gelijke strekking opgenomen. Zo verplichtte de Nederlandse Regering zich ingevolge artikel VI, 1 van de op 29 Juni 1948 te 's-Gravenhage getekende bilaterale overeenkomst: „to cooperate with the Government of the United States of America in facilitating and encouraging the promotion and development of travel by citizens of the United States of America to and within participating countries”.

Door de „Economic Cooperation Administration” werd de ontwikkeling van het toeristenverkeer in handen gelegd van een speciale afdeling met aan het hoofd Colonel Theodore J. Pozzi, terwijl voorts ook door de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking een „Tourist Committee” werd ingesteld onder voorzitterschap van de Franse „Commissaire Général du Tourisme”, M. H. Ingrand.

³⁾ Hierin zijn niet begrepen de uitgaven in het grensverkeer met Canada en Mexico. „The role of travel in E.R.P.” door Theodore J. Pozzi in „Foreign Commerce Weekly” van 25 Juli 1949.

Daartegenover staat evenwel, dat:

1e. Europa, vooral na de devaluatie in September 1949, zowel t.o.v. Amerika als de meeste andere landen, die veel Amerikaanse toeristen trekken, als reisland zeer goedkoop is geworden. De hoge transatlantische vervoerskosten worden vooral bij langere reisduur door de lagere verblijfskosten alhier gecompenseerd;

2e. door de sterk gestegen welvaart en toegenomen inkomensnivellering het ondernemen van een reis naar Europa binnen het financiële bereik van zeer brede lagen van de bevolking is gekomen. Over het algemeen wordt aangenomen, dat evenals vóór de oorlog een reis naar Europa financieel mogelijk is voor personen met een inkomen, dat boven de \$ 5.000 ligt. Daar het aantal personen met een dergelijk inkomen van 1941 op 1947 toegenomen is van 4 tot 21 pCt, houdt dit in, dat het aantal mensen, dat draagkrachtig genoeg is om de vakantie aan de overzijde van de Atlantische Oceaan door te brengen is vervijvoudigd. Sommige deskundigen zijn zelfs van mening, dat een inkomen van \$ 3.000 na de devaluatie voldoende zou zijn. In dat geval zou een reis naar Europa binnen het financiële bereik van de helft van de Amerikaanse bevolking zijn komen te liggen.

Hierbij mag evenwel niet vergeten worden, dat behalve voldoende middelen, ook voldoende vrije tijd ter beschikking moet zijn. Weliswaar zijn meer dan 36 miljoen van de 44 miljoen salaris- en loontrekkers in het genot van betaalde vakantie gekomen, hetgeen inhoudt, dat het aantal instellingen, dat in de Verenigde Staten betaalde vacaties geeft, de laatste tien jaar verdrievoudigd is⁵⁾, doch de tijdsduur van deze vacaties is over het algemeen te kort voor een trip naar Europa, temeer waar bij een kortstondig verblijf de hoge vervoerskosten te zwaar drukken. Men blijft dientengevolge toch steeds in hoofdzaak op bepaalde categorieën reizenden aangewezen, zoals zakenlieden, studenten, leraren, gepensioneerden enz., die naast voldoende middelen ook over voldoende vrije tijd kunnen beschikken. Tekenend in dit verband is, dat de gemiddelde verblijfsduur in Europa in 1948 en 1949 resp. 79 en 63 dagen was tegen 52 in 1938.

Wel heeft de ontwikkeling van het vliegtuigverkeer een reis naar Europa voor degenen, die financieel in staat zijn, een eerste klas overtocht te betalen, doch de tijd missen voor een reis per schip, mogelijk gemaakt.

3e. Tenslotte moet gewezen worden op de door oorlog en Marshall-plan nieuw gewekte belangstelling voor West-Europa.

Wanneer een en ander tegen elkander wordt afgewogen, lijkt het, dat men met de „target”, die men zich aanvankelijk voor 1952 stelde, t.w. 500.000 reizigers, die bij een gemiddelde van \$ 800, exclusief de kosten voor transatlantisch vervoer, een bedrag van \$ 400 mln in Europa en het Middellandse Zeegebied zouden uitgeven, niet al te hoog greep.

Intussen is, alhoewel het Amerikaanse toerisme naar West-Europa sedert 1945 sterk is toegenomen, duidelijk geworden, dat dit doel niet zal worden bereikt.

Dit blijkt wel uit de volgende cijfers.

Jaar	Ingezetenen van de Ver. Staten naar Europa en Middellandse Zeegebied (× 1.000)	Uitgaven Amerikaanse ingezetenen in Europa en Middellandse Zeegebied (× \$ mln)	Uitgaven Amerikaanse ingezetenen incl. vervoerskosten betaald aan Europa en Middellandse Zeegebied (× \$ mln)
1945	40	32,6	36,3
1946	401	62,9	79,4
1947	167	102,1	145,5
1948	210	127,8	187,5
1949	295	185,0	265,0

Bron: Office of Business Economics, U.S. Department of Commerce.

⁵⁾ „To morrow's hotel and the Marshall-plan”, Colonel Th. J. Pozzi in „Hotel Revue”, 59e jrg., No. 27.

Voor 1950 taxeert men het aantal Amerikaanse reizigers naar Europa en het Middellandse Zeegebied op 320.000, voor 1951 op 350.000. Hun uitgaven inclusief de transportkosten worden geschat op \$ 313 mln, resp. \$ 342 mln⁶⁾.

Als oorzaken van deze teleurstellende ontwikkeling worden, behalve de moeilijkheden verbonden aan het reizen in Duitsland en het teruggelopen aantal in het buitenland geboren inwoners van de Verenigde Staten, genoemd:

- 1e. de politieke onrust;
- 2e. onvoldoende en gebrekkige propaganda van Europa in de Verenigde Staten;
- 3e. onvoldoende transatlantische transportgelegenheid en hotelaccomodatie in West-Europa, speciaal in het hoogseizoen.

* * *

De inkomsten uit hoofde van het Amerikaanse toerisme waren als volgt over de voornaamste landen verdeeld:

	1937	1938	1948	1949
		(\$ 1 mln)		
Frankrijk	13,6	11,4	28,9	50,0
Groot-Brittannië	21,8	18,6	24,0	34,0
Italië	10,4	10,2	16,8	30,0
Zwitserland	4,1	3,0	13,0	18,5
Zweden	2,3	3,0	8,0	7,0
Nederland	2,4	1,8	4,0	6,0
België	1,5	1,3	4,0	5,8
Noorwegen	1,7	2,0	6,0	5,0
Ierland	3,4	3,6	4,0	5,0
Duitsland	15,2	11,5	2,5	4,5
Denemarken	1,5	1,4	3,5	3,5
Overige landen	19,5	10,7	13,1	15,7
Totaal Europa en Middellandse Zeegebied	97,4	78,5	127,8	185,0

Bron: Office of Business Economics, U.S. Department of Commerce.

Uit deze opstelling blijkt, dat volgens de berekeningen van het Amerikaanse Departement van Handel, Nederland in 1938 met \$ 1,8 mln de 9de plaats innam, in 1949 echter was opgeschoven tot de 6de plaats, hetgeen gezien het betrekkelijk geringe aantal Amerikaanse ingezetenen van Nederlandse afkomst in de eerste en tweede generatie zeer bevredigend kan worden geacht. De goede transatlantische verbindingen per schip en door de lucht en de goede naam die Nederland, mede op grond van historische oorzaken in de Verenigde Staten geniet, zullen hier niet vreemd aan zijn.

Overigens mag aan de juistheid van deze cijfers wel enigszins worden getwijfeld. Volgens de gemeentelijke vreemdelingenverkeersstatistiek bedroeg het aantal overnachtingen van Amerikaanse ingezetenen in 1949:

's-Gravenhage (incl. Scheveningen)	32.684
Amsterdam	62.063
Rotterdam	11.663
Utrecht	618
Totaal	107.028

Aangenomen mag worden, dat omstreeks 80 pCt van het totaal aantal door ingezetenen van de Verenigde Staten in Nederlandse logiesverstreckende bedrijven doorgebrachte logeernachten voor rekening komt van bovengenoemde steden. Neemt men voorts aan, dat de gemiddelde uitgaven per dag f 30 bedragen, en slechts de helft der Amerikaanse gasten van hotels, logementen enz. heeft gebruik gemaakt tijdens hun oponthoud hier te lande, dan komt men volgens deze berekening op een totaalbedrag aan ontvangsten uit hoofde van het Amerikaanse toerisme van ruim f 8 mln. Dit cijfer komt overeen met hetgeen De Nederlandsche Bank als ingekomen bedrag opgeeft en ligt vermoedelijk dichter bij de waarheid dan de taxatie van het Amerikaanse Departement van Handel.

In een volgend artikel zal de positie van Nederland in het Amerikaanse toerisme nader worden besproken.

Scheveningen.

J. F. VAN SAARLOOS.

⁶⁾ Horeca, 8e jrg., no. 51, Vrijdag 21 Juli 1950, blz. 1664.

DE FINANCIERING VAN HET VISSERIJBEDRIJF.

Inleiding.

De Nederlandse visserij begint, nu de typische naoorlogsjaren met hun kortstondige hoogconjunctuur, langzamerhand voorbij zijn, weer in dezelfde moeilijke omstandigheden te verkeren als voor 1940 het geval was. Reeds eerder ¹⁾ werd gewezen op de ernstige moeilijkheden en problemen, waarmede thans de trawlvisserij van IJmuiden heeft te maken. Ook in de andere takken van visserij duiken dezelfde bezwaren als voorheen weer op, zodat het niet te verwonderen is, dat men in de kringen van het bedrijf zich daarop bezint en zich afvraagt hoe een betere toekomst mogelijk is te maken.

Er werd reeds op gewezen ²⁾, dat de Nederlandse visserij in vele opzichten is achtergesteld bij de landbouw. In het bijzonder met betrekking tot onderwijs, voorlichting en onderzoek is er een grote achterstand; hetgeen in niet onbelangrijke mate heeft bijgedragen tot de gesignaleerde achteruitgang van het bedrijf.

Een andere zeer belangrijke oorzaak van de moeilijkheden, waarin de visserij vóór 1940 verkeerde en ceteris paribus in de komende jaren in nog ernstiger mate zal komen te verkeren, is het ontbreken van de mogelijkheid het bedrijf te financieren door aantrekking van kapitaal van buiten de kring der familieleden. Het is dit probleem: de financiering van de visserij, waarop wij thans de aandacht willen vestigen.

Alvorens hierop in te gaan zullen wij eerst de aard van de kapitaalbehoefte van de visserij nagaan. De nog te verlenen schadeloosstelling voor de geleden oorlogsschade laten wij buiten beschouwing. Deze heeft een incidenteel en beperkt karakter, doch lost de kern der te behandelen moeilijkheden niet op.

De aard van de kapitaalbehoefte in de visserij.

De aard van de kapitaalbehoefte in de visserij verschilt in belangrijke mate van die in de landbouw en in de industrie. In landbouw en industrie vindt men naast de behoefte aan lang kapitaal ten behoeve van de aankoop van grond, gebouwen en machines een belangrijke behoefte aan kort kapitaal, dat ten dele met eigen en ten dele met vreemde middelen wordt gefinancierd. De boer gaat eerst de grond bewerken, zaaien enz., om pas vele maanden later het product te oogsten en te verkopen. Tijdens dit productieproces worden tal van kosten gemaakt, welke ten dele met eigen kapitaal, ten dele met leverancierscrediet en ten dele met kort crediet van de bank worden gefinancierd. Na verkoop van de oogst worden de leveranciers betaald en de korte credieten van de bank afgelost. Voor deze korte credieten wordt door de boer van de diensten van de coöperatieve boerenleenbanken gebruik gemaakt, welke voornaamste taak is daarin te voorzien en welke daaraan dan ook hun ontstaan danken.

Geheel anders is de situatie in de visserij. Op enkele uitzonderingen na is er in de visserij slechts weinig behoefte aan kort crediet. Immers, is het vaartuig eenmaal visklaar dan maakt het reizen, welke naar gelang van de tak van visserij variëren van een dag tot slechts enkele weken. Doch onmiddellijk na de reis wordt de vangst verkocht en ontvangt de reder of visser de opbrengst. Tegenover de uitgaaf voor de variabele kosten staat dus vrijwel onmiddellijk een opbrengst. Leverancierscrediet en andere korte credieten zijn dan ook normaliter in de visserij van geringe betekenis. Aan coöperatieve vissersleenbanken in de zin van de coöperatieve boerenleenbanken is er dan ook in de visserij weinig behoefte.

In tegenstelling tot de landbouw is er dus in de visserij weinig behoefte aan kort kapitaal en daardoor ook weinig

behoefte aan kort crediet. Daarentegen is er in de visserij wel een grote behoefte aan lang kapitaal. De bouw van nieuwe vissersvaartuigen, de aanschaffing van nieuwe motoren vereist grote sommen gelds. Voorts is de dynamische ontwikkeling van het visserijbedrijf oorzaak, dat het aanschaffen van een nieuw vaartuig of nieuwe motor een aanzienlijk grotere investering met zich brengt dan het kapitaal, belegd in het oude schip of motor. Het aanschaffen van een nieuw vissersvaartuig vereist meestal meer kapitaal dan waarover de reder of visser beschikt, temeer als door monetaire, conjuncturele of andere oorzaken op de reservering voor nieuwbouw is ingeteerd. Uiteraard verdient het de voorkeur de investeringen in de visserij geheel uit eigen middelen of met aandelenkapitaal te financieren. Zulks blijkt echter niet mogelijk. De reder en de visser beschikken daarvoor zelf veelal over te geringe middelen, terwijl aantrekking van aandelenkapitaal van elders om hierna te noemen redenen vóór 1940 reeds zeer moeilijk bleek en thans, nu risicozoekend kapitaal uitermate schaars is, zeer bezwaarlijk is geworden. Het gevolg is, dat in de visserij de aard van de kapitaalbehoefte gekenmerkt wordt door behoefte aan lang kapitaal in de vorm van lang crediet ten behoeve van aanvullende financiering voor aanschaffing van nieuwe vaartuigen of motoren ter tijdige vervanging van de oude.

De financiering van de visserij vóór 1940.

De moeilijkheden met de financiering van het visserijbedrijf hangen nauw samen met de technische en economische ontwikkeling van de visserij gedurende de afgelopen halve eeuw. Vijftig jaar geleden werd de zeevisserij uitgeoefend met kleine stoomtrawlers, zeilloggers en zeilbotters. De investeringen in dergelijke schepen waren niet groot. De rederijen der stoomtrawlers of zeilloggers waren voornamelijk familievenootschappen, welke geen kapitaal van buiten behoefden aan te trekken, terwijl de zeilbotters een betrekkelijk kleine investering vereisten en als regel eigendom van de schipper waren.

Na de naoorlogsdepressie van 1920 gingen zich langzamerhand moeilijkheden met de financiering der visserij voordoen. Niet alleen hadden de reders en vissers ten gevolge van een reeks economisch slechte jaren ingeteerd op het vernieuwingsfonds, doch een der voornaamste oorzaken was wel de opkomst van de motor als nieuw middel voor de voortstuwing, ter vervanging van de zeilen. Toen zich omstreeks 1926, na een reeks ongunstige jaren, betere vooruitzichten deden gelden en de motor intussen voor de visserij voldoende bedrijfszeker was geworden, werden in enkele jaren enige honderden loggers en bidders van een motor voorzien.

Het zou zeker de voorkeur hebben verdiend indien men nieuwe speciale motorschepen had gebouwd. Immers, een zeilvaartuig drijft op het water, de bouw van het vaartuig is daarop berekend. Wordt er een motor in geplaatst, dan is daarvoor een nieuwe stevige fundatie nodig, terwijl het vaartuig dieper komt te liggen, hetgeen eveneens voorzieningen eist. Een zeilbotter is eigenlijk ongeschikt om tot motorvaartuig te worden verbouwd, aangezien een modern kottervaartuig met hetzelfde motorvermogen veel meer kan presteren. Nochtans werden in de jaren 1927—30 vrijwel alle zeilloggers en zeilbotters verbouwd tot motorvaartuig, omdat men geen aanvullende credieten kon verkrijgen om nieuwe moderne motorschepen te laten bouwen, zodat men niet verder kon gaan dan verbouwing van, dergelijke oude, zeilvaartuigen.

Iets dergelijks voltrok zich in deze jaren en kort voor 1940 ook ten aanzien van de stoomtrawlers van IJmuiden. De gunstiger vooruitzichten omstreeks 1927 hebben destijds geleid tot een aanvulling van de vloot. De bestaande rederijen, beschikten echter niet over voldoende middelen om nieuwe trawlers te laten bouwen. Met het beschikbare geld kocht men om deze reden oude schepen, voornamelijk in Engeland.

¹⁾ „De vissershaven IJmuiden” in „E.-S.B.” van 5 Juli 1950.

²⁾ „De visserij na de bevrijding” in „E.-S.B.” van 24 Mei 1950.

Toen de reders van IJmuiden na het dieptepunt van de depressie der jaren dertig besloten grotere trawlers aan te schaffen, werden er slechts enkele nieuwe trawlers gekocht. Ook toen waren de beperkte middelen en de onmogelijkheid kapitaal van elders aan te trekken, oorzaak, dat wederom tweedehands-schepen in het buitenland werden gekocht.

Het ontbreken van de mogelijkheid om aanvullend kapitaal van buiten het bedrijf aan te trekken is dan ook de voornaamste oorzaak van de zeer ongunstige leeftijdsopbouw van de Nederlandse vissersvloot, waarvan onderstaande tabel een duidelijk beeld geeft.

Leeftijdsopbouw van de Nederlandse vissersvloot per 1 Juli 1950.

	t/m 10 jaar	11-20 jaar	21-30 jaar	31 jaar en ouder	on- be- kend	totaal
trawlers	11	5	14	31	—	61
loggers	11	9	6	209	—	235
kotters en botters	66	87	46	131	76	406

Bron: Vaartuigregister van de Directie der Visserijen.

Wanneer men er rekening mede houdt, dat de afschrijvingsperiode voor een vissersvaartuig niet langer mag zijn dan 20 jaar, dan blijkt wel zeer duidelijk de ongezone leeftijdsopbouw van de Nederlandse vissersvloot. Zoals reeds opgemerkt is deze toestand in belangrijke mate het gevolg van het vrijwel ontbreken van de mogelijkheid voor de reders en de vissers om aanvullend kapitaal aan te trekken van buiten de eigen familiekring.

Oorzaken van de moeilijkheden bij de financiering van de visserij.

Thans doen zich met betrekking tot de financiering van de visserij dezelfde moeilijkheden gelden als voor 1940: het blijft zeer moeilijk kapitaal aan te trekken voor belegging in de visserij en dit te meer in verband met het algemene gebrek aan belegging zoekend particulier kapitaal.

De voornaamste oorzaak van de moeilijkheid ten aanzien van het aantrekken van kapitaal voor belegging in de visserij van personen en instellingen buiten het visserijbedrijf is de onbekendheid met deze wel zeer speciale tak van bedrijf. Dientengevolge kan de belegger het risico niet beoordelen en gaat hij zijn middelen bij voorkeur in een ander object beleggen.

Het niet kunnen beoordelen van het risico is een factor, welke zich niet alleen ten opzichte van de visserij doet gelden, doch ten opzichte van tal van takken van bedrijf, welke van kleinere omvang en zeer gespecialiseerd zijn. Het vindt zijn oorzaak in het feit, dat het voor de beleggers en de instellingen op het gebied der financiering niet economisch gerechtvaardigd is zich de gespecialiseerde kennis van de bedoelde takken van bedrijf eigen te maken. Het gevolg is dan ook, dat dergelijke instellingen zich met de verstrekking van lang kapitaal ten behoeve van het aanschaffen van vissersschepen, motoren enz. slechts weinig bezighouden. In tijden van na-oorlogse of andere perioden van hoogconjunctuur werd er wat meer kapitaal van buiten het bedrijf in de visserij belegd, in niet onbelangrijke mate van speculatieve aard, doch dan bleek in vele gevallen, als de depressie aanbrak, dat de buitenstaander inderdaad het risico niet behoorlijk had beoordeeld en zonder voldoende kennis van het bedrijf een investering had gedaan, waarmede na een korte periode van hoogconjunctuur ongunstige ervaringen werden opgedaan. Dit had kunnen worden vermeden, indien men wel het bedrijf voldoende had kunnen beoordelen. Het zijn dergelijke ongunstige ervaringen, welke zeer nadelig zijn voor de toekomst van het visserijbedrijf.

Een mogelijke oplossing.

Het is, zoals wij reeds schreven, niet alleen de visserij, welke dergelijke moeilijkheden bij de financiering ondervindt. Bij het boerenbedrijf, het ambacht en de middenstand komt men soortgelijke bezwaren tegen. Ook hier financieringsinstellingen niet voldoende werden behartigd. Zulks heeft o.a. geleid tot de opkomst van de boerenleenbanken, welke economische betekenis niet mag worden onderschat. Het zgn. „Werktuigencrediet” voorziet speciaal in de behoefte aan bepaalde credieten voor het ambacht, terwijl de borgstellingsfondsen in bepaalde behoeften van de handeldrijvende middenstand voorzien. Op verschillende gebieden treft men dus zeer gespecialiseerde instellingen aan ter financiering van economische groepen, welke anders in ernstige moeilijkheden zouden komen. Soms liggen dergelijke instituten geheel in de privaatrechtelijke sfeer, veelal zijn zij een gevolg van bemoeiingen van de Overheid.

Met betrekking tot de visserij is hier te lande nog geen voorziening tot stand gekomen. Daarentegen is dit wel in het buitenland het geval. Met name in Denemarken en Noorwegen, waar de visserij wat betreft de financiering overeenkomstige moeilijkheden ondervond als de visserij hier te lande, heeft de Overheid het initiatief genomen tot de oprichting van visserijbanken, welke speciale taak het is, op zakelijke voorwaarden te voorzien in de behoefte aan lang crediet ten behoeve van de financiering van het aanschaffen of verbeteren van vissersvaartuigen, motoren enz.

Het wil ons voorkomen, dat in deze richting ook in Nederland de oplossing zal moeten worden gezocht. Immers, uit de na kennisneming van het voorafgaande, zonder meer af te leiden, dat ernstige economische moeilijkheden voor het visserijbedrijf niet zijn te vermijden, aangezien verwacht mag worden, dat zich weer dezelfde bezwaren zullen gaan manifesteren als voor de oorlog. Men zal dan wederom voor de keus gesteld worden: of een positief visserijbeleid te volgen, waarbij een visserijbank een onmisbaar onderdeel is, of zoals voor 1940 het bedrijf financieel te steunen teneinde de werkgelegenheid zolang mogelijk in stand te houden, zonder dat dan echter de kern der moeilijkheden uit de weg wordt geruimd.

Een visserijbank voorzien in de behoefte aan lang crediet van het visserijbedrijf. De zeer speciale kennis welke een dergelijke bank van het visserijbedrijf, de reders en vissers heeft, zal het mogelijk maken het risico geval voor geval voldoende te beoordelen, zodat economisch gerechtvaardigde credieten kunnen worden verleend, op zakelijke voorwaarden. Dit zal er toe kunnen bijdragen, dat het Nederlandse visserijbedrijf ook binnen de komende Benelux en een eventueel verenigd West-Europa te zijner tijd de concurrentie zal kunnen doorstaan, hetgeen thans niet het geval is.

Een dergelijke permanente instantie ter financiering van de visserij zal bovendien kapitaalverlies kunnen voorkomen. Immers, ten gevolge van het ontbreken van een regeling ter financiering van de geleden oorlogsschade, zijn de reders en vissers er met hun beperkte financiële middelen onder de gegeven omstandigheden toe overgegaan vaartuigen aan te schaffen of oude schepen te verbeteren, waarvan op langere termijn geen rentabiliteit kan worden verwacht. Nu de na-oorlogconjunctuur ten einde is zal in vele gevallen de aanschaffingsprijs nog niet geheel afgeschreven kunnen zijn, terwijl het de vraag is, of de betreffende schepen in de komende jaren nog wel rendabel zullen zijn te exploiteren, zodat kapitaalverlies niet steeds zal kunnen worden voorkomen.

Slotbeschouwing.

In de komende maanden zal de economische toestand van de visserij, nu deze tak van bedrijf in een na-oorlogs-

depressie komt te verkeren, zich steeds meer toespitsen, niet in het minst ten gevolge van de toestand, waarin de vissersvloot, zoals alleen reeds uit de leeftijdsopbouw blijkt, zich thans bevindt. Een der voornaamste oorzaken menen wij te moeten zoeken in het ontbreken van de mogelijkheid het bedrijf voldoende te kunnen financieren. Indien hierin niet blijvend wordt voorzien dan moet zulks leiden tot werkloosheid in de visserij, of steunverlening tot instandhouding van de werkgelegenheid zoals voor 1940. Dit kan echter worden voorkomen, waarvoor de door ons naar voren gebrachte wijze van speciale financiering één der middelen moet worden geacht.

Scheveningen.

A. G. U. HILDEBRANDT.

GEMEENTELIJKE PLANNING EN SOCIAAL-ECONOMISCH ONDERZOEK.

Inleiding.

Naarmate de bemoeiingen van de gemeentelijke overheden zich over een groter terrein gaan uitstrekken, komen ook zij vaker voor de noodzaak te staan beslissingen te nemen, waarvan de invloed gedurende lange perioden voelbaar zal zijn. Dergelijke beslissingen kunnen in de regel niet genomen worden, zonder dat men zich een zo concreet mogelijk beeld heeft gevormd van de ontwikkelingsmogelijkheden van de betreffende gemeente en zo zien wij dan ook, dat het aantal gemeenten, dat de hulp inroept van specialisten, om zich op wetenschappelijke wijze over deze vraagstukken te laten voorlichten, steeds groter wordt.

Het ligt in de lijn der verwachtingen, dat de grote gemeenten, welke bestuurstaak het meest gecompliceerd is, op dit terrein zijn voorgegaan, maar er zijn toch ook verschillende middelgrote en zelfs kleinere gemeenten, waar de noodzaak van sociaal-economisch onderzoek reeds lang werd gevoeld. Vooral na de oorlog is het aantal gemeenten, dat een eigen sociografisch bureau heeft ingesteld of zich door experts van buiten laat adviseren, sterk toegenomen. Het feit, dat verschillende gemeenten zich als gevolg van de oorlogshandelingen voor een wederopbouwtaak geplaatst zagen met alle daaraan verbonden planningswerkzaamheden is aan deze toeneming niet vreemd.

De methoden van onderzoek, die op het onderhavige terrein worden toegepast, zijn grotendeels de algemeen bekende werkwijzen van de sociaal-economische research. Niettemin is het een kenmerk van deze jonge tak van wetenschap, dat er ten aanzien van verschillende aspecten van het werk controversen bestaan. Het is daarom zeer toe te juichen, dat de resultaten van het onderzoek af en toe gepubliceerd worden. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid van critiek, die voor de ontwikkeling der methoden niet anders dan gunstig kan zijn.

Het is de bedoeling van dit artikel enkele punten van het onderzoek iets nader te bezien en wij zullen daarbij aanknopen aan de resultaten van een tweetal studies, die kort geleden gepubliceerd zijn en wel betreffende Zaandam¹⁾ en Amersfoort²⁾.

De basis voor de prognose.

Voor een groot aantal vraagstukken uit het onderhavige gebied is het nodig om te weten, hoe de bevolking van de gemeente zich zal ontwikkelen. De kennis hiervan is in de eerste plaats noodzakelijk voor alle maatregelen op het gebied van de volkshuisvesting, maar ze is evenzeer van belang bij het ontwerpen van openbare gebouwen, zoals scholen e.d., bij de plannen voor winkels, verzorgende industrie, ontspanningsgelegenheden enz.

¹⁾ „Een eeuw Zaandam, 1870-1970”; uitgave van het Sociografisch Bureau der Gemeente Zaandam, 1949.

²⁾ „Hoofddlijnen van de sociaal-economische ontwikkeling der gemeente Amersfoort”, door L. H. Klaassen, D. H. van Dongen Torman en L. M. Koyck, Leiden 1949.

Over de wijze, waarop deze bevolkingsontwikkeling vastgesteld moet worden, bestaat vrij veel verschil van mening. Aanvankelijk is men zuiver demografisch te werk gegaan. Dit is ook begrijpelijk. Voor het Rijk als geheel is de migratie practisch te verwaarlozen. Zelfs als de groots opgezette na-oorlogse emigratieplannen ten volle zullen worden gerealiseerd, dan nog zal deze emigratie slechts een fractie van de natuurlijke aanwas van de bevolking bedragen. In de eerste decennia van deze eeuw was de migratie dan ook, kwantitatief gezien, onbelangrijk. Daarom is het mogelijk om de bevolkingsontwikkeling van het Rijk te ramen, uitgaande van de geboorte- en sterftcijfers en een aantal hypothesen omtrent het toekomstige verloop dezer gegevens. Weliswaar is de opstelling van dergelijke hypothesen niet eenvoudig; dit heeft de ontwikkeling der geboortecijfers in de laatste jaren wel duidelijk gedemonstreerd. Als gevolg daarvan is het niet raadzaam om de prognose te ver uit te strekken, omdat anders de resultaten te onzeker worden, maar tegen de methode als zodanig is niets in te brengen.

Voor de grote gemeenten is men dan ook op dezelfde wijze te werk gegaan, al kon daar de migratie niet geheel verwaarloosd worden; typerend voor deze werkwijze zijn de studies over Amsterdam³⁾ en Rotterdam⁴⁾.

Tegenover de demografische prognose kan nu de economische gesteld worden. De aanhangers van deze methode, waartoe o.g. Hofstee⁵⁾ behoort, staan op het standpunt, dat de economische ontwikkeling van een gemeente bepaalt hoeveel personen daar hun bestaan kunnen vinden en hieruit volgt weer de grootte van de totale bevolking. Is er ten gevolge van een krachtige economische bloei een grotere behoefte aan arbeidskrachten dan door de natuurlijke groei wordt opgeleverd, dan zal het verschil door immigratie moeten worden overbrugd. Omgekeerd, als de bestaansbronnen niet toereikend zijn om de bevolkingsaanwas op te nemen, zal emigratie moeten volgen. Hofstee wijst er ook op, dat de migratie in de gemeenten dikwijls veel belangrijker is dan de natuurlijke aanwas. Terwijl een geboorte-overschot van 20‰ reeds vrij hoog te noemen is, zijn migratie-overschotten van 50‰ geen zeldzaamheid.

Uiteraard zijn de vroegere onderzoekers, die zich op de demografische methode baseerden, niet blind geweest voor de economische invloeden. Integendeel; zij vermelden deze uitdrukkelijk, doch hebben zich op het standpunt gesteld, dat de economische prognose te gecompliceerd is om tot bruikbare resultaten te geraken⁶⁾.

Zelfs hebben van Lohuizen en Delfgaauw getracht een compromis te vinden in de gewoonlijk naar hen genoemde regel, die inhoudt, dat de relatieve opnamecapaciteit van een (niet te klein) gebied een tamelijk permanent karakter bezit. M.a.w. als een gebied gedurende een zekere tijd een grotere snelheid van de bevolkingsgroei heeft vertoond dan het Rijk, dan zal de verhouding zich in de regel ook in de toekomst handhaven. Hetzelfde geldt voor een relatief lage opnamecapaciteit. Uiteraard is deze methode formeel, ze analyseert immers de oorzaken van de relatief hoge resp. lage opnamecapaciteit niet. Ze heeft echter het grote praktische voordeel, dat ze met een afwijkende bevolkingsgroei als gevolg van de typische economische ontwikkeling rekening houdt en dat een prognose snel kan worden gemaakt, zodra de overeenkomstige ontwikkeling voor het Rijk is geraamd.

De moeilijkheden van de economische prognose zijn niet gering! Hofstee, die deze methode met succes op de stad Groningen⁷⁾ heeft toegepast, verkeerde in de gunstige

³⁾ De toekomstige bevolkingsaanwas, door de Dienst der Publieke Werken van Amsterdam, 1932.

⁴⁾ De toekomstige loop der bevolking in Nederland en in het havengebied van Rotterdam, door Ir L. H. J. Angenot, 1934.

⁵⁾ „Beschouwingen over de economische structuur van de stad Groningen en haar toekomstige industriële ontwikkeling”, door Prof. Dr E. W. Hofstee, Groningen 1948.

⁶⁾ I.c.

⁷⁾ I.c.

omstandigheid, dat deze stad vrijwel geen andere economische functie vervult dan verzorgingscentrum voor de drie Noordelijke provincies. Haar groei hangt derhalve ten nauwste met de bloei dezer provincies samen en om deze te kunnen voorspellen, heeft Hofstee aangenomen, dat de demografische methode kon worden toegepast. De demografische prognose van het verzorgingsgebied leverde hem dus tegelijkertijd de economische prognose voor het verzorgende centrum.

Het probleem wordt echter veel gecompliceerder, wanneer men met de „autonome” ontwikkelingstendities van de onderzochte gemeente rekening moet gaan houden. Dit is o.a. gepoogd in de reeds geciteerde studie over Zaandam. Voordat we daarvchter op ingaan, willen we eerst nog de poging tot theoretische verdieping bespreken, welke in de publicatie over Amersfoort is gedaan. Daar wordt volkomen terecht betoogd, dat noch de bevolkingsprognose, noch de economische prognose een juist licht op de toekomstige ontwikkeling werpt. De zuiver demografische methode (met uitsluiting van de migratie) geeft het beeld, dat ontstaan zou bij volledige immobiliteit van de bevolking. Omgekeerd, opdat de economische prognose tot een juist inzicht leidt, is het nodig een volmaakte mobiliteit te onderstellen. Het een noch het ander zal in werkelijkheid het geval zijn. Als gunstige economische perspectieven aanwezig zijn, zal dit betekenen, dat de vraag naar arbeid toeneemt, d.w.z. de vraagkromme verplaatst zich. Bij volledige immobiliteit zal het aanbod van arbeid niet meer toenemen, dan met de natuurlijke bevolkingsaanwas overeenkomt. Is de toeneming van de vraag groter, dan zal loonstijging, in het tegenovergestelde geval loondaling, intreden. Bij volledige mobiliteit zal het loon gelijkblijven, omdat de migratie het verschil tussen de veranderingen van vraag en aanbod opvangt. In feite zal echter een evenwicht intreden bij een punt, dat ergens tussen de beide uitersten gelegen is, afhankelijk van de soepelheid, waarmee de migratie op verschillen in loonpeil reageert. Dit zal voor verschillende gebieden zeer verschillend kunnen zijn en zal zonder twijfel ook afhankelijk zijn van het feit, of de natuurlijke bevolkingsgroei de economische mogelijkheden overtreft of niet en dus of er een compenserende emigratie dan wel immigratie moet intreden.

Het zal niet eenvoudig zijn om de hier geschetste theoretische opvattingen voor kwantitatief onderzoek toegankelijk te maken. Omtrent de invloed van economische factoren op de migratie is niet veel bekend. Bij de huidige kennis op dit gebied zal het in het gunstigste geval wel niet mogelijk zijn om verder te komen dan het verrichten van de beide analyses, welke uitkomsten dan als uitersten kunnen worden opgevat, waartussen het evenwicht zich naar alle waarschijnlijkheid zal instellen.

Bij de Amersfoortse studie is zelfs dit niet gedaan. Ná de theoretische inleiding stelt men zich tevreden met een vrij eenvoudige demografische prognose, die in hoofdzaak gebaseerd is op een extrapolatie van de constante relatieve groeisnelheid van 2,25 pCt per jaar, die in de periode van 1890-1950 werd geconstateerd. Daar de Nederlandse bevolking in deze periode eveneens ongeveer met constante, zij het half zo grote relatieve snelheid, toenam, kan men zeggen, dat de auteurs zich ongeveer hebben gehouden aan de reeds genoemde regel van Van Lohuizen en Delfgaauw. Wel krijgt men de indruk uit een in de studie gereproduceerde grafiek, dat de groeisnelheid voor Amersfoort beter constant is geweest dan voor het Rijk.

We willen thans nog enkele opmerkingen maken over de economische prognose, die in de studie over Zaandam voorkomt. Daarbij is men uitgegaan van de primaire industrieën; men heeft getracht voor elk van deze de tendentie van de werkgelegenheid te voorspellen; afgaande op de ontwikkeling in het verleden en alle algemene zowel als lokale factoren, waarover informatie ter beschikking stond. Gezien de vele onzekerheden heeft de auteur er naar gestreefd voor elke bedrijfstak een maximale en een mini-

male prognose te maken. Uit de aldus bepaalde primaire werkgelegenheid volgt de totale werkgelegenheid in de industrie op eenvoudige wijze, daar geconstateerd werd, dat de verhouding tussen beide steeds ca 7 : 10 is geweest. Daar ongeveer de helft van de beroepsbevolking er in de industrie werkzaam is, is ook de totale beroepsbevolking te berekenen. Op grond van de totale werkgelegenheid is dan de totale bevolking weer gemakkelijk te ramen; hiervoor behoeft men slechts gebruik te maken van vrij goed bekende resultaten over de leeftijdsopbouw van de gehele resp. de beroepsbevolking.

Uiteraard kan men bij een studie als de onderhavige, waar de verwerking der slechts kwalitatief bekende factoren tot een kwantitatieve uitdrukking voor de werkgelegenheid steeds een sterk subjectief karakter moet dragen, op vele punten met de auteur van mening verschillen.

Niettemin krijgt men al lezende de indruk, dat de schrijver er in is geslaagd een tamelijk scherp omlind en betrouwbaar beeld van de totale ontwikkeling te geven, al blijft het zeer de vraag, of zijn kleine onzekerheidsmarge voor de gehele bevolking van Zaandam in 1970, nl. 57,2 tot 59,2 duizend, gezien de vele gemaakte onderstellingen, niet wat al te optimistisch moet worden genoemd.

Primaire en verzorgende bedrijven.

Wanneer men in aansluiting op de prognose van de bevolking een onderzoek wil instellen naar de toekomstige werkgelegenheid, dan is het onderscheid tussen primaire en verzorgende bedrijven van grote betekenis. Deze betekenis ligt in het feit, dat de omvang der verzorgende bedrijven vrijwel uitsluitend afhankelijk is van de grootte van de bevolking, terwijl de omvang der primaire bedrijvigheid door autonome invloeden wordt bepaald. De betekenis hiervan bleek reeds bij de bespreking van de economische prognose voor Zaandam. Uitgaande van de geraamde werkgelegenheid in de primaire bedrijven, kan de totale bevolking met vrij grote zekerheid worden vastgesteld. Omgekeerd volgt uit het cijfer van de totale bevolking, afgeleid uit een demografische prognose, via de grootte van de beroepsbevolking, dadelijk de benodigde werkgelegenheid in de verzorgende bedrijven en dus ook de werkgelegenheid, die door de primaire bedrijven geschapen zal moeten worden.

Hierover bestaat weinig verschil van mening. Dit is wel het geval ten aanzien van de wijze, waarop de grens tussen beide groepen van bedrijven moet worden getrokken. Veelal beschouwt men een bedrijf als verzorgend voor een gemeente als zijn producten tot de consumptieve sfeer behoren en als het voor de afzet op de gemeente is aangewezen. Is de afzet slechts ten dele in die gemeente geconcentreerd, dan zal het bedrijf ook voor een overeenkomstig percentage als verzorgend worden aangemerkt. Deze definitie is, althans theoretisch gesproken, volkomen ondubbelzinnig; ze heeft echter een groot bezwaar: de percentages verzorgende bedrijvigheid, die op deze wijze voor de verschillende gemeenten gevonden worden, zijn onderling niet vergelijkbaar. In vele gevallen is het percentage van de omzet, dat een bedrijf op de „home market” kan afzetten in hoge mate van allerlei toevalligheden afhankelijk. Dit betekent, dat ook het percentage voor alle bedrijven tezamen aanzienlijke toevallige schommelingen kan vertonen.

Om aan dit bezwaar tegemoet te komen volgt men dikwijls een andere weg en deelt men elke bedrijfstak, afhankelijk van haar karakter bij de verzorgende resp. de primaire bedrijven in. Deze definitie is echter niet ondubbelzinnig. Voor verschillende groepen is de keuze niet moeilijk. Bakkerswinkels zijn verzorgend en de hoogovens in IJmuiden zijn primair. Er doen zich echter vele gevallen voor, waarin een compromis onvermijdelijk is en ook daardoor ontstaan vaak onvergelijkbare resultaten. Terloops zij opgemerkt, dat deze laatste methode in het Zaandamse rapport wordt toegepast.

In de Amersfoortse studie heeft men getracht voor de hier gesignaleerde moeilijkheden een oplossing te vinden. Als verzorgend bedrijf is daar gedefinieerd een bedrijf, dat noodzakelijk voor zijn gehele afzet op de lokale markt is aangevozen. Op deze wijze worden dus alle bedrijven, waarvoor deze relatie slechts min of meer bij toeval aanwezig is en die volgens de eerste definitie geheel of gedeeltelijk zouden moeten worden medegegeld, buitengesloten. Het spreekt echter vanzelf, dat een dergelijke definitie waardeloos is, indien niet tegelijkertijd aangegeven wordt hoe het percentage verzorgende bedrijvigheid kan worden bepaald. Hiervoor wordt nu de volgende oplossing aan de hand gedaan. Wanneer men de beroepsindeling van de bevolking voor een aantal grote gemeenten vergelijkt, dan zal men voor een bepaalde bedrijfstak percentages vinden, die des te hoger zijn, naarmate die bedrijfstak in een gemeente een meer primair karakter heeft. Omgekeerd kan het percentage nooit dalen beneden het minimum, dat uit het oopunt van gemeentelijke verzorging noodzakelijk is. Kiest men het aantal gemeenten niet te klein, dan is er alle reden om aan te nemen, dat het laagste percentage, dat men constateert, niet ver van dat verzorgingsminimum verwijderd zal zijn. Doet men dit voor elke bedrijfstak en sommeert men de aldus verkregen minima, dan krijgt men dus een percentage, dat als een goede maat voor het verzorgingsminimum kan worden aangezien (al zal het deze laatste grootheid altijd iets overschatten).

Deze procedure is nu in het rapport toegepast en op die wijze komt men tenslotte tot het resultaat, dat 55 pCt van de totale beroepsbevolking in de primaire bedrijven werkzaam is. (We gaan hier voorbij aan het feit, dat de methode niet voor alle bedrijfstakken, met name niet voor de Overheid, zonder meer toepasselijk bleek). Dit percentage moet dus voor alle gemeenten gelden (zij het, dat het om de reeds genoemde reden aan de lage kant kan zijn). Men kan er tegen aanvoeren, dat de methode geen mogelijkheid laat, dat het percentage nog van de grootte van de bevolking afhankelijk kan zijn. Dit laatste is niet onwaarschijnlijk, omdat het voor grotere regionale gebieden en zeker voor het Rijk als geheel, lager zal uitvallen. Dat het niettemin voor de middelgrote gemeenten bruikbaar is, wordt aannemelijk gemaakt door het feit, dat berekeningen voor de grootste gemeenten zowel als voor de daarop volgende grootte-groep ongeveer tot hetzelfde resultaat leidden.

De woningbouw.

De beide voorafgaande vraagstukken hadden betrekking op de eigenlijke grondslagen van de bevolkingsprognose; thans willen we nog een ogenblik stilstaan bij enkele kwesties, die zich voordoen als het hoofdprobleem is opgelost. Als eerste en waarschijnlijk meest belangrijke kiezen we de raming van de toekomstige woningbouw.

Wanneer men zich beperkt tot de vaststelling van het totale woningbouwvolume dan is dit vraagstuk niet erg gecompliceerd. De gemiddelde woningbezetting (d.i. het gemiddeld aantal inwoners per woning) in het verleden is bekend. Ze vertoont met uitzondering van de periode 1940-1950 een langzame dalende tendentie, samenhangende met de dalende gezinsgrootte en de gelijktijdig optredende verbetering van de woningcultuur.

De demografische factoren, die op deze grootheid van invloed zijn, zijn bij de vaststelling van de bevolkingsprognose onderzocht en daarmee rekening houdend is de ontwikkeling van de gemiddelde bezetting te ramen. Uit deze bezetting en de toekomstige grootte der bevolking volgt hoe groot de woningvoorraad dient te zijn. Door vergelijking van dit cijfer met de huidige voorraad, rekening houdend met een normale reserve voor leegstand en de vervanging, die nodig is voor veroudering en eventuele sanering ten behoeve van nieuwe stadsplannen, kan het toekomstige bouwvolume worden gevonden. In de publicatie over Zaandam is deze weg in grote trekken gevolgd.

Men wordt dadelijk voor veel grotere moeilijkheden geplaatst, indien men niet tevreden is met de grootte van het bouwvolume, maar ook wenst te weten hoe dit verdeeld moet zijn over woningen van verschillende grootte (en dus huur). In het Zaandamse rapport is aan deze kwestie enige aandacht geschonken en wel door de voor 1970 geraamde woningvoorraad volgens een redelijke sleutel te verdelen over arbeiderswoningen, woningen voor gemengde bewoning, middenstandswoningen in buurtverband en verspreide middenstandswoningen.

In de studie betreffende Amersfoort, die wij reeds eerder citeerden in verband met de originele wijze, waarop de verschillende problemen werden aangepakt, heeft men op dit vraagstuk theoretisch trachten te verdiepen. Men is daarbij tot de conclusie gekomen, dat er in principe drie factoren zijn, die er voor verantwoordelijk zijn, dat de verdeling der woningen naar huurklassen in de toekomst anders zal zijn dan nu en wel achtereen volgens de bevolkingsvermeerdering, de veranderingen in de welstand en de veroudering, resp. slijtage. Voor elk dezer factoren heeft men getracht een kwantitatieve maatstaf te vinden en op die wijze zijn de auteurs er in geslaagd het gestelde vraagstuk op te lossen. O.i. zijn ze daarbij echter wel enigszins over de grens gegaan van wat nog als een bruikbare schatting kan worden aangemerkt. Zowel de raming van de toekomstige welstand van één enkele gemeente als de volslagen onzekerheid, die er bestaat omtrent het toekomstig verband tussen het inkomen en het bedrag, dat men aan huur zal willen uitgeven maken deze poging meer interessant dan practisch bruikbaar.

De behoefte aan winkels.

Het is ondoenlijk om in kort bestek alle vraagstukken, die bij de opstelling van de gemeentelijke uitbreidingsplannen een rol spelen, te behandelen. We willen daarom besluiten met het ramen van de behoefte aan winkels. Ook dit vraagstuk is van grote betekenis, want hoewel de gemeentelijke Overheid zich niet zelf met de bouw of exploitatie van deze bedrijven zal bezighouden, dient in het uitbreidingsplan toch de nodige ruimte voor dit doel gereserveerd te worden.

Ook op dit terrein heeft men in de Amersfoortse studie getracht, gebruik makend van de beschikbare statistische gegevens, nieuwe wegen te bewandelen. Terwijl in de meeste publicaties wordt uitgegaan van bepaalde winkeldichtheden voor verschillende branches (d.i. het aantal inwoners per winkel), heeft men bij het geciteerde onderzoek getracht vast te stellen hoe de relatie is tussen aantal winkels en grootte van de bevolking. Hierbij is gebleken, dat voor de verschillende branches een zeer bevredigend resultaat werd verkregen door aan te nemen, dat tussen de beide grootheden een betrekking met constante elasticiteit bestaat (en niet een evenredigheid, zoals uit een constante winkeldichtheid zou volgen). Door nu deze relaties, die gevonden werden door de vergelijking van verschillende gemeenten op één tijdstip (nl. het bedrijfstellingsjaar 1930), toe te passen op de ontwikkeling van één gemeente in de loop van de tijd, was het mogelijk uit het bevolkingscijfer voor 1970 dadelijk het benodigde aantal winkels per branche af te leiden. Dat deze methode inderdaad practisch bruikbaar is, volgt uit de resultaten, die zij oplevert voor 1947 en die practisch met de werkelijkheid overeenstemmen.

Conclusie.

In het voorgaande hebben wij getracht aan de hand van een tweetal recente sociaal-economische studies enkele problemen te belichten uit het terrein van de gemeentelijke planning. Op dit gebied zijn reeds opmerkelijke resultaten bereikt en de beide besproken studies in het bijzonder zijn te beschouwen als belangrijke bijdragen. Wat wij met dit artikel echter voornamelijk gepoogd hebben te bereiken, is de aandacht te vestigen op het feit, dat op dit terrein

nog veel gedaan kan worden aan theoretische verdieping der gebezigde methoden, ten voordele van de practici, die zich door hun werk in de verschillende gemeenten in steeds toenemende mate met de hier besproken vraagstukken hebben bezig te houden.

Heemstede.

P. DE WOLFF.

DE RUNDVEEHOUDERIJ IN NEDERLAND.

Inleiding.

De rundveehouderij is het belangrijkste onderdeel van de Nederlandse landbouw. De producten van de rundveehouderij — melk, slachtvee en (geëxporteerd) gebruiksvvee — vertegenwoordigden over het jaar 1948 in onbewerkte toestand een bruto-waarde van ruim 1 milliard gulden, hetgeen ruim 50 pCt van de totale bruto-waarde van de Nederlandse landbouwproductie was.

Het behoeft geen betoog, dat de ontwikkeling van deze bedrijfstak van groot belang is voor de gehele Nederlandse landbouw en in breder verband voor onze gehele volkshuishouding.

In dit artikel wordt een poging gedaan, enige belangrijke aspecten van de ontwikkeling sinds de oorlog te schetsen.

De ontwikkeling van de productie.

De oorlogsjaren hebben in het melkveehoudersbedrijf diepe sporen achtergelaten. In deze jaren werden twee belangrijke pijlers, waarop het bedrijf steunt, namelijk de voorrijke melk- en kalfkoeien met kunstmest, vrijwel weggenomen. De veterinaire verzorging van de rundveestapel liet onder invloed van allerlei moeilijkheden in deze jaren veel te wensen over. Bovendien werden, met name in het Westen van het land, grote aantallen goede gebruiksdieren ten behoeve van de vleesvoorziening geslacht. Toen dan ook het moment van de bevrijding aanbrak was het melkveehoudersbedrijf sterk gehavend. Een en ander komt duidelijk tot uiting in het verloop van het totaal aantal stuks melk- en kalfkoeien en van de melkproductie per koe, waaromtrent hieronder enkele cijfers volgen.

	Aantal melk- en kalfkoeien	Melk- productie per koe	Totale melkproductie × 1.000 ton
1938	1.503.000 stuks	3.540 kg	5.330
1939	1.566.000 „	3.520 „	5.510
1940	1.520.000 „	3.420 „	5.190
1945	1.188.000 „	„	„
1946	1.279.000 „	2.800 „	3.580
1947	1.326.000 „	2.740 „	3.630
1948	1.324.000 „	3.390 „	4.480
1949	1.441.000 „	3.650 „	5.270

. geen betrouwbaar cijfer bekend.

In de eerste jaren na de oorlog breidde de rundveestapel zich weer geleidelijk uit. Het productieniveau bleef echter in vergelijking met de vooroorlogse jaren vrij laag, als gevolg van de precare voeder- en kunstmestpositie. Het geleidelijk herstel werd bovendien in het jaar 1947 als gevolg van de slechte weersomstandigheden — de winter 1946/47 was streng en langdurig, de zomer 1947 zeer droog — tijdelijk onderbroken. In dit jaar komt de uitbreiding tot stilstand en vertoont de melkproductie per koe zelfs een geringe teruggang. De daaropvolgende jaren geven echter een tegengesteld beeld. In het jaar Mei 1948—Mei 1949 voltrok zich een uitbreiding van de rundveestapel met bijna 10 pCt. De melkgift per koe steeg in twee jaren tijds met ongeveer 30 pCt en kwam daarmee boven de gemiddelde productie in de vooroorlogse jaren.

Vijf jaren na de bevrijding is het herstel zover gevorderd, dat de gehele Nederlandse rundveestapel zijn vooroorlogs productiepeil weer heeft bereikt. Bij dit technisch herstel van de productiecapaciteit is een vieraal belangrijke aspecten de moeite van een nadere beschouwing waard.

1. Het verbruik van krachtvoeder.

Van het krachtvoederverbruik van de gehele Nederlandse rundveestapel kan het volgende globale overzicht worden gegeven.

1935 t/m 1939	ca 850.000 ton per jaar
1946/47	ca 275.000 „ „ „
1947/48	ca 375.000 „ „ „
1948/49	ca 350.000 „ „ „

Uit het verloop van deze cijfers blijkt, dat bij een melkproductie, welke de vooroorlogse evenaart, thans slechts ongeveer 40 pCt van de hoeveelheid krachtvoeder wordt verbruikt. Indien men daarbij in acht neemt, dat een groot gedeelte van het door het rundvee verbruikte krachtvoeder uit het dollargebied moet worden betrokken, dan is het duidelijk, dat hiermede een belangrijke bijdrage is geleverd tot de vermindering van de deviezenmoeilijkheden van ons land.

De toeneming van de productie, welke in de laatste jaren tot stand is gebracht, steunt in hoofdzaak op een vergroting van de productie van eigen bodem. Vergelijken we de oppervlakte grasland en voedergewassen in het jaar 1940 met die in de jaren 1948 en 1949, dan blijkt, dat deze niet noemenswaardig is gewijzigd.

	Oppervlakte gras- land, kunstweide + voedergewassen	Waarvan blijvend grasland
1940	1.425.000 ha	1.328.000 ha
1948	1.441.000 „	1.222.000 „
1949	1.454.000 „	1.312.000 „

Ten opzichte van het jaar 1940 heeft dus, gezien de vermindering van het krachtvoederverbruik, de productie per ha cultuurgrond, welke ten dienste staat van de rundveehouderij, een stijging ondergaan. Hiertoe zal zeker in belangrijke mate hebben bijgedragen het steeds verder doordringen van de moderne vormen van graslandexploitatie, waarbij het mogelijk is door aanwending van meer arbeid en meer kunstmest de productie per ha op te voeren. In plaats van de vroegere omzetting van krachtvoeder in melk vindt thans via de bodem een omzetting plaats van additionele hoeveelheden arbeid en kunstmest in hetzelfde eindproduct melk.

2. De ontwikkeling van de melkcontrole.

Het systematisch controleren van de melkkoeien op productie en vetgehalte is van groot belang voor de verbetering van de kwaliteit van het melkvee.

De omvang van de melkcontrole is gedurende de laatste tien jaren voor de oorlog vrijwel gelijk gebleven. Nadat echter de hiervoor bestaande organisatie in 1943, was georganiseerd, waarbij vooral enkele financiële moeilijkheden werden opgelost, is de melkcontrole sterk gegroeid.

Het aantal op productie gecontroleerde dieren bedraagt thans bijna 50 pCt van het totaal aantal. Dit percentage komt overeen met de stand van de melkcontrole in Denemarken gedurende de laatste tien jaren.

De beschikbare cijfers van de groei van de melkcontrole in Nederland spreken hier een duidelijke taal.

	Aantal, gecontroleerde koeien	In pCt van het totale aantal
1928	244.000	19
1941	251.000	18
1943	310.000	26
1946	472.000	37
1948	587.000	44
1949	682.000	47

3. De stijging van het vetgehalte van de melk.

Terwijl het ongeveer 40 jaren heeft gekost om het vetgehalte van de melk van 3 pCt op 3,40 pCt te brengen, is thans in een tijdsbestek van 5 jaren een verdere verhoging van het gemiddelde vetgehalte met ruim 0,2 pCt tot stand gebracht. Wat dit in feite betekent moge blijken uit het feit, dat een veestapel van 1,5 miljoen koeien, met een melkproductie van gemiddeld 3.600 kg per koe, thans omstreeks 11 miljoen kg melkvet meer produceert dan in de vooroorlogse jaren.

Het feit, dat gedurende de laatste jaren de melkprijs voor de veehouder naar rato van het vetgehalte van de afgeleverde melk werd bepaald, is de krachtige stimulans geweest voor de verhoging van het vetgehalte. Het verloop van het vetgehalte is als volgt geweest:

1939 t/m 1945	ca 3,40 pCt
1946	3,43 "
1947	3,48 "
1948	3,54 "
1949	3,62 "

Naast allerlei andere factoren, heeft ongetwijfeld ook de uitbreiding van de melkcontrole in belangrijke mate tot deze stijging bijgedragen.

4. De ontwikkeling van de kunstmatige inseminatie.

De kunstmatige inseminatie maakt het mogelijk gunstige eigenschappen van bepaalde stieren over talrijke veestapels te verspreiden. Zij stelt ook kleinere veehouders in staat te fokken van stieren, welke wat afstamming betreft aan hoge eisen voor melkproductie en vetgehalte voldoen. De groei van de kunstmatige inseminatie, welke verenigingsgewijze georganiseerd is, dateert vooral uit de laatste jaren.

	Aantal verenigingen	Aantal koeien
1946	34	ca 20.000
1947	95	ca 60.000
1948	142	ca 130.000
1949	171	ca 200.000

Alhoewel het resultaat van deze ontwikkeling eerst in de toekomst volledig aan het licht zal komen, is reeds thans bewezen, dat de kunstmatige inseminatie van groot belang is voor de rundveehouderij.

De economische ontwikkeling.

De economische positie van de rundveehouderij is in de eerste jaren na de oorlog zeer moeilijk geweest. De geringe omvang van de veestapel en de aanvankelijk nog lage productiviteit hadden tot gevolg, dat de kostprijs¹⁾ van de geproduceerde melk hoog lag. In deze tijd werd de melkprijs door de Overheid vastgesteld en waren de regelingen zodanig, dat aan alle veehouders een nagenoeg uniforme melkprijs werd uitbetaald. Deze „vaste” prijs werd steeds door de Overheid vastgesteld op basis van de rapporten van het Landbouw-Economisch Instituut, waarin een raming werd gemaakt van de kostprijs van melk voor het komende productiejaar. De aanvankelijke onzekerheid omtrent de werkelijke hoogte van de kostprijs, veroorzaakt door gebrek aan recente na-oorlogse gegevens, heeft er mede toe bijgedragen, dat de melkprijs gedurende de eerste na-oorlogse jaren, achteraf gezien, relatief laag is vastgesteld.

Een vergelijking voor enkele woidegebieden van de achteraf geconstateerde gemiddelde kostprijzen met de voor die jaren geldende richtprijzen, geeft een duidelijk beeld van de spanning tussen kostprijs en richtprijs.

Eerst over het jaar 1948/49 is er, dank zij een aanzienlijke daling van de kostprijs enerzijds en een verhoging

¹⁾ Het begrip kostprijs is hier gebruikt in de zin van zgn. „kale kostprijs”, waarin geen beloning voor de ondernemersfunctie is begrepen.

van de richtprijs anderzijds, sprake van een belangrijk grotere marge tussen kostprijs en richtprijs.

	Kostprijs per 100 kg melk 3,3 pCt vet	Richtprijs per 100 kg melk 3,3 pCt vet
1946/47		
Friesland, Veenweidegebied	f 15,—	f 16,—
Z.-Holland, Consumptiemelkers	„ 16,50	„ 16,50 ¹⁾
Z.-Holland, Zelfkazers	„ 17,90	„ 16,—
1947/48		
Friesland, Veenweidegebied	„ 15,60	„ 16,70
Z.-Holland, Consumptiemelkers	„ 17,80	„ 17,20 ¹⁾
Z.-Holland, Zelfkazers	„ 18,10	„ 16,70
1948/49		
Friesland, Veenweidegebied	„ 13,30	„ 18,20
Z.-Holland, Consumptiemelkers	„ 13,70	„ 18,45 ¹⁾
Z.-Holland, Zelfkazers	„ 14,60	„ 18,20

¹⁾ Inclusief toeslag voor consumptiemelk.

Wat betreft de afzet van de zuivelproducten is vooral het snelle herstel van de export gedurende de laatste jaren van belang. Een globaal beeld van dit herstel wordt verkregen, indien men de uitgevoerde zuivelproducten omrekent tot de voor de bereiding daarvan benodigde hoeveelheid volfe melk. Hierbij is de afzet van producten bereid uit magere melk, buiten beschouwing gebleven.

De ontwikkeling van de export is dan als volgt geweest.

	Totale melkproductie × 1.000 ton	Uitvoer omgerekend tot melk ¹⁾ × 1.000 ton	Uitvoer in pCt
1938	5.330	2.170	42
1946	3.580	50	1
1947	3.630	280	8
1948	4.480	990	22
1949	5.270	2.370	45

¹⁾ Gebruikte omrekeningsfactoren:

1 kg boter	= 25	kg melk
1 kg kaas	= 10	kg melk
1 kg volle condens	= 2,75	kg melk
1 kg volle poeder	= 9	kg melk
1 kg room (35 pCt)	= 10	kg melk

In het jaar 1949 is de export van zuivelproducten zeer groot geweest en konden in het algemeen bevreemdende prijzen worden behaald, dank zij de schaarste op enkele buitenlandse markten. Voorts is hierbij van invloed geweest de verplichte standaardisatie van consumptiemelk tot 2,5 pCt vet, terwijl anderzijds, wat betreft boter en kaas, het binnenlands verbruik tengevolge van de oplopende prijzen van deze producten werd afgeremd. Zoals reeds terloops werd opgemerkt, werd aanvankelijk binnen het kader van de gehele na-oorlogse loon- en prijzenpolitiek door de Overheid een stringente prijsvaststelling gehandhaafd, welke er onder andere op gericht was een uniforme melkprijs voor de veehouder te bewerkstelligen.

Met het beëindigen van de schaarstetoestand in het binnenland is deze vorm van prijspolitiek geleidelijk vervangen door een veel minder star systeem, waarbij het ingrijpen van de Overheid belangrijk werd verminderd. Dit ingrijpen van de Overheid beperkt zich thans in hoofdzaak tot het handhaven van een maximum consumentenprijs voor consumptiemelk, waarvoor nog steeds een subsidieregeling voor de consument van kracht is, met daarnaast een overheidsgarantie in de vorm van een gegarandeerde minimale gemiddelde opbrengstprijs voor alle geproduceerde melk. Verder wordt van overheidswege, door middel van een stelsel van toeslagen gedurende de winter en heffingen gedurende de zomer, een verschil tussen winter- en zomerprijs voor de veehouder in het leven roepen teneinde de productie van melk gedurende het winterhalfjaar te stimuleren. Voor zuivelproducten, met uitzondering van consumptiemelk, bestaan thans

geen prijsvoorschriften meer, behoudens minimum deviezenopbrengsten bij export.

Voor de gehele melkveehouderij en de daarmee nauw verbonden, uit talrijke zelfstandige ondernemingen bestaande, zuivelindustrie, is dit terugtreden van de Overheid van groot belang geweest. Temeer waar dit terugtreden geschiedde in een tijd, waarin de opbouw van de export met kracht moest worden aangevat.

De vooruitzichten.

De voor de toekomst te verwachten melkproductie is uit de aard der zaak een min of meer onzekere factor. Naast allerlei technische factoren als de ontwikkeling van de productiviteit van de veestapel en de mate, waarin voeder beschikbaar zal zijn, speelt de toekomstige afzet van zuivelproducten in binnen- en buitenland hier een belangrijke rol.

Het zou ons te ver voeren, binnen het bestek van dit artikel, diep op het afzetprobleem in te gaan. Wij willen er daarom mee volstaan de conclusies te vermelden, waartoe een onlangs door de Stichting voor den Landbouw en de Algemeene Nederlandsche Zuivelbond ingestelde commissie bij de bestudering van dit probleem is gekomen.

„In het algemeen acht de commissie het perspectief voor onze Nederlandse zuivelindustrie, wat de naaste toekomst betreft, niet zodanig, dat in dit verband van optimisme mag worden gesproken, en terzake van de positie in de naaste toekomst van de Nederlandse boter schijnt voor een ernstige bezorgdheid alle redenen te zijn. In verband hiermede mag niets worden nagelaten wat de afzet van boter en andere zuivel- en melkproducten kan bevorderen”.

Scheveningen.

Drs A. R. VAN NES.

Literatuur.

Statistische gegevens over de Nederlandse melk- en zuivelproductie 1933-1948. Uitgave C.B.S.

Waarde van de land- en tuinbouwproductie in het oogstjaar 1948/49. Uitgave C.B.S.

Overzicht van de veevoederdistributie 1939-1947, Ir P. J. v. d. Bremer.

Gebeurtenissen in de rundveehouderij na 1940, Ir Rijssenbeek in „Veeteeltberichten”, Februari 1950.

Betekenis en bestemming der Nederlandse melk- en zuivelproductie. Rapport uitgebracht aan de Stichting voor den Landbouw en de Algemeene Nederlandsche Zuivelbond.

Onderzoekingen naar de kostprijs van melk voor de jaren 1948/49 en 1949/50. Rapporten no 110 en 127 van het Landbouw-Economisch Instituut.

DE MONETAIRE SANERING IN INDONESIË.

Prof. Dr J. F. Haccoü te Djakarta verzocht ons de volgende aanvulling op zijn artikel in „E.-S.B.” van 16 Augustus 1950 te publiceren:

In het artikel over de monetaire sanering in Indonesië is sprake van de herwaardering der voorraden (blz. 654). Tot goed begrip zij er nog op gewezen, dat deze herwaardering slechts werd toegestaan voor 50 à 60 pCt der voorraden; hierdoor wordt verklaarbaar, dat het meerdere vermogen slechts gedeeltelijk uit de verkoop van voorraden kon worden verkregen en dat de importhandel sterke behoefte aan vermogen ter financiering van zijn bedrijf heeft.

INGEZONDEN STUK.

N.V. BORENFABRIEK BOFA.

De heer L. B. S. Larkins, Commercial Counsellor of the British Embassy te 's-Gravenhage, schrijft ons:

I have read with considerable interest the article by Mr. J. J. van Vollenhoven, regarding the N.V. Borenfabriek „Bofa” of Amersfoort which appeared in your number of 5th July last and the letters on the same subject by Drs C. P. H. van Greuninge and Mr. van Vollenhoven respectively, published in the 9th August edition of „Economisch-Statistische Berichten”.

In the interests of accuracy I would point out that I have been officially informed by the Board of Trade in London that the duty payable in the United Kingdom on imported twist drills is 15 per cent. ad valorem and that no purchase tax is chargeable. I am therefore at a loss to understand the figure of 52 per cent. quoted by Mr. van Vollenhoven in his article and repeated in his letter, and can only conclude that he has been sadly misinformed.

Naschrift.

Ik heb de heer Larkins schriftelijk medegedeeld, welke semi-officiële informatiebron mij de gegevens over de invoerrechten op boren heeft verstrekt. Dat mijn betoog door de rectificatie van de heer Larkins niet wordt aangetaast is voor een ieder duidelijk, die op de hoogte is met de voorwaarden voor moderne massaproductie. Een meerdere of mindere bescherming van ca 6 pCt is bij de nauwe marges, die in dit soort bedrijven gelden, voldoende om het verschil tussen winst of verlies te bepalen. Niettemin ben ik de heer Larkins erkentelijk voor zijn opheldering.

Amersfoort.

J. J. VAN VOLLENHOVEN.

BOEKBESPREKING.

Physisch- en Economisch-Geografische Beschouwingen over de Rijn als Europese Rivier. Aangeboden aan Prof. W. E. Boerman ter gelegenheid van zijn 25-jarig hoogleraarsjubileum aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam. Van Kouteren's Uitgeverijbedrijf, Rotterdam.

Oud-leerlingen van Prof. Boerman zullen nog levendig herinneren met welk een geestdrift de jubilerende hoogleraar college kon geven en practica kon leiden over de economische betekenis van de grote rivieren. Het is welhaast vanzelfsprekend, dat de Rijn bij die colleges en practica een belangrijke plaats innam. Wat er aan Nederlandse litteratuur, speciaal in boekvorm, over de grote rivieren is geschreven, staat echter bij lange na niet in verhouding tot de belangrijkheid van het onderwerp. Het is daarom een goede gedachte geweest, dat men Prof. Boerman ter gelegenheid van zijn 25-jarig hoogleraarschap heeft vereerd met een boekwerk als het onderhavige, dat door de veelzijdigheid in de behandeling der vraagstukken de Rijn rakende, een grote verrijking van onze economisch-geografische litteratuur betekent. Het moge vreemd klinken, maar nog altijd is een groot deel van de Nederlandse bevolking zich niet voldoende bewust, welk een welvaartsbron de Rijn voor ons land en inzonderheid voor onze grote havensteden betekent. Gezien de deskundigheid en de vaart, waarmede de negen opstellen, die tezamen het 365 bladzijden grote boek vormen, zijn geschreven, mag worden verwacht, dat de bestudering van internationale rivierenvraagstukken niet langer als een bijzaak voor economen, geografen, juristen en technici zal worden beschouwd.

Juist in deze tijd, nu het vraagstuk van de vrije Rijnvaart wederom zeer actueel geworden is, worden velen genoodzaakt de achtergrond van de huidige neo-mercantilistische strevingen te bestuderen. Men zal daarbij moeten teruggrijpen tot het Wener Congres, de Franse Revolutie en zelfs tot Hugo de Groot's „De jure Belli ac Pacis”. Hoewel in „De Rijn als Europese Rivier” geen juridische beschouwingen over Europa's voornaamste verkeersader zijn gegeven, vindt men in het boek toch tal van aanknopingspunten, die erop wijzen, dat de vrije Rijnvaart een verworvenheid is, die eerst na langdurige en harde strijd kon worden bereikt. Telkens weer moesten bepaalde landen, die uit de band dreigden te springen, tot de orde worden geroepen. En juist in deze moeilijke na-oorlogse tijd blijft vaakzaamheid geboden, omdat enkele Rijnvarende naties maatregelen hebben genomen, die beogen de ruime inter-

pretatie van de vrije Rijnvaart, zoals deze is neergelegd in de herziene Akte van Mannheim van 1868, te vernauwen.

Men zou verwachten, dat een dergelijk jubileumboek geheel of grotendeels zou zijn samengesteld door leerlingen van Prof. Boerman. Ik ben echter tot de teleurstellende slotsom gekomen, dat slechts van de negen medewerkers kunnen worden gerekend tot de leerlingen van de geachte hoogleraar. Het boek is overigens samengesteld uit bijdragen van deskundigen, die ieder hun eigen opvattingen hebben over de vorm en de inhoud van het te behandelen onderdeel. Zonder dat er nog van een ernstige overlapping sprake is, kan toch reeds dadelijk worden vastgesteld, dat een zo heterogeen gezelschap van auteurs niet bepaald bevorderlijk is voor de eenheid, die een dergelijk werk in zekere zin moet representeren. Ieder vogeltje zingt zoals het gebekt is; een zangkoor laat zich echter beter uit een aantal min of meer gelijkgestemden samenstellen. Het boek heeft ten gevolge van de verscheidenheid der auteurs helaas iets onrustigs gekregen, hetgeen nog wordt versterkt door een aantal storende typografische fouten en een weinig aesthetische verzorging van het geheel.

* *

De afzonderlijke opstellen zullen hier in het kort door mij worden aangestipt. De eerste bijdrage wordt geleverd door Prof. Dr. Jacoba B. L. Hol, die een gedegen geomorfologische schets van het stroomgebied van de Rijn geeft. Wij moeten ons goed realiseren, dat Nederland, geologisch gezien, niet veel meer is dan een puinkegel van de Rijn. Het stroomgebied van de Rijn kon zich in de loop der eeuwen uitbreiden door onthoofding van enkele rivieren, die oorspronkelijk tot het stroomgebied van de Maas en van de Donau behoorden. Op deze geomorfologische achtergrond heeft Prof. Dr. H. J. Keuning een historisch-geografische beschrijving van het Rijngebied geprojecteerd, waarbij het accent valt op de Rijnvaart tot 1870. Hier wordt een korte beschrijving gegeven van de landschappen welke de Rijn doorstroomt, alsmede van hun economische betekenis, speciaal uit verkeersopzigt. Uit deze studie blijkt, dat de Rijnhandel en dus ook het Rijnverkeer tot het historische „turning point” 1870 van beperkte omvang zijn geweest. In het opstel van Dr. H. C. W. Roemen, dat de ontwikkeling na 1870 behandelt, komt eerst goed tot uitdrukking, welk een vlucht de industrialisatie van ons achterland heeft genomen en welke functie de Rijn in deze ontwikkeling heeft vervuld.

Een bijzondere bijdrage wordt verder geleverd door de heer W. van Looveren, die in welhaast lyrisch proza het thema van de grenzen en waterscheidingen in en om het stroomgebied van de Rijn behandelt. Deze ietwat breed-sprakige studie getuigt in ieder geval van een grote belesenheid op historisch, politiek en geografisch gebied. Storend is hier en daar het gebruik van Vlaamse uitdrukkingen, die naar mijn mening beter uit een zuiver Nederlandse publicatie kunnen worden geweerd. Aan het slot van deze lange studie levert de schrijver een hartstochtelijk pleidooi voor de Europese eenheidsgedachte, waartoe de Rijn de grote wegbereider zal zijn. De reeds in embryonale vorm bestaande „Rhine Development Corporation” moge als het begin van deze eenheid worden beschouwd.

Punt en zake is de verhandeling van Dr. H. C. Kuiler, die een verkeerseconomische studie heeft geschreven over de Rijn als hartader van Europa. Aan de hand van tal van statistische gegevens wordt de verkeersfunctie van de Rijn verduidelijkt, waarbij Von Thünen's theorie in diens werk „Der isolierte Staat” als uitgangspunt is gekozen. Het is echter niet recht duidelijk waarom in de aanhef van deze studie Bertus Aafjes tot Rijnpoët wordt verheven; er zijn toch heus wel andere Nederlandse dichters te noemen die de Rijn met meer gevoel hebben bezongen (Vondel, Borger). Nauw op dit opstel sluit het artikel van Dr. W. F. van Gunsteren aan, dat handelt over de betekenis van de Rijn voor de nationale binnenvaart der

oeverstaten. Hier wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling der Rijnvloten van de onderscheiden oeverstaten, zulks in verband met de vervoersbehoefte.

Wanneer een boek wordt samengesteld over de Rijn, mag vanzelfsprekend niet worden voorbijgegaan aan de havens in het deltagebied van deze belangrijke rivier. Mr. W. F. Lichtenauer, „nourri dans le sérail des ports”, heeft de betekenis van deze havens op objectieve wijze geschetst, waarbij vooral de relatie is gelegd tussen de groeiende bevolking van het Nederlandse achterland en het goederenverkeer over de Rijn. De statistieken wijzen uit, dat dit goederenverkeer in hoofdzaak bestaat uit massagoederen als granen, meststoffen, hout, ertsen, minerale oliën en steenkool. De moeilijkheden, die telkens weer in het Rijnvervoer ontstaan, worden door de schrijver niet onder stoelen of banken gestoken.

Enigszins apart staan de beide technische verhandelingen aan het slot van het boek. Ir. N. Th. Koomans wijdt een kort artikel aan de regularisatie van de Midden- en Bovenrijn, waarbij hij zich vooral richt naar de mogelijkheden voor de nabije toekomst. Bij de behandeling van de plannen tot het bevaarbaar maken van de Rijn boven Bazel en de bouw van kanalen naar het stroomgebied van de Donau, ontbreekt echter een economische verantwoording. Ir. K. van Til bespreekt de normalisatie van de Rijn-takken in Nederland, uit welk opstel duidelijk moge blijken, met welke moeilijke problemen onze Rijkswaterstaatsingenieurs te kampen hebben.

Moge tenslotte nog worden vermeld, dat de heer Th. Ligthart, bestuurslid van de Nederlandse Vereniging voor Economische en Sociale Geografie, het gedenkboek van een kernachtige inleiding heeft voorzien, waarin hij de bestudering van economisch-geografische problemen aanmoedigt, zulks in het belang van handel en scheepvaart.

Rotterdam:

P. VAN ZUUREN.

AANTEKENINGEN.

DEMOCRATIE IN HET BEDRIJF.

Onder bovenstaande titel is in „The Economist” van 26 Augustus jl. een artikel verschenen, waarin critiek wordt uitgeoefend op de — vooral de laatste tijd — steeds meer veld winnende industriële democratie. De inhoud van dit artikel laten wij hieronder verkort volgen.

„Industriële democratie” is een van de meest effectieve slogans van onze tijd. Deze vorm van democratie, die evenals haar politieke equivalent in de praktijk niet veel lijkt op de rooskleurige voorstellingen, die de profeten er van hadden, wordt in grotere mate dan vaak gewenst is, toegepast. Er zijn nog maar weinig grote bedrijven, die geen overleg plegen met vakverenigingen en die het gemeenschappelijk overleg niet toepassen. Ondernemingsraden, productieraden en consultatieve raden van werkgeversverenigingen en vakverenigingsleiders zijn er in overvloed. De ontwikkeling in dit opzicht is de laatste tien jaren uitermate groot geweest.

Er zijn dan ook verschillende redenen voor deze verandering. De werkgever is door de macht van de vakverenigingen, het gebrek aan arbeiders en door morele factoren geen dictator meer; de arbeiders zelf tonen weinig streven naar het dictatorschap van het proletariaat. De grote meerderheid van de laatsten wenst slechts zekerheid. „In short, the motives of managements and workers alike are neither so wicked nor so Marxist as has been presumed”.

En toch zijn de resultaten teleurstellend. Er zijn weliswaar niet veel arbeidsgeschillen en de cijfers van de verloren gegane arbeidsdagen zijn zeer gunstig. Er zijn evenmin fundamentele conflicten tussen arbeiders en bedrijfsleiding, voortspruitend uit de verschillende posities, die zij innemen. Integendeel, de verzoening van de directe belangen der twee partijen vindt amicaal genoeg plaats.

Misschien zelfs te amicaal, aangezien er een neiging valt waar te nemen, dat beide partijen kunnen krijgen wat zij willen, ten koste van de uiteindelijke consument. Indien er twee tegengestelde belangengroepen zijn is er meer sprake van een tegenstelling tussen ondernemers en arbeiders enerzijds en de consument anderzijds dan tussen kapitaal en arbeid.

Het gevoel van teleurstelling spruit voort uit het feit, dat industriële democratie, tenminste zoals zij in Engeland wordt toegepast, een negatief iets lijkt. De arbeider krijgt een idee van zekerheid en een immuniteit tegen onaangename verrassingen; de ondernemers een zekere immuniteit tegen arbeidsmoeilijkheden. Negatieve kwesties, die draaien om het „wie krijgt wat”, worden gemoedelijk opgelost in de plezierige zekerheid, dat „de een of ander” de voordelen, die ondernemers en arbeiders uit het bedrijf verkrijgen, wel zal betalen. En er is te weinig enthousiasme voor het bedrijf zelf; er is te weinig besef, dat datgene wat uit het productieproces tevoorschijn komt, direct verband houdt met wat er wordt ingebracht. Daarom is deze democratie zeer zeker gunstig voor de arbeiders en misschien nog gunstiger voor de ondernemers. Het staat nog niet vast, dat zij ook gunstig is voor het bedrijf zelf.

Het toenemend overleg heeft een groot deel van de discipline — of misschien is het beter om te spreken van het zenuwstelsel, waarlangs de beslissingen in het bedrijf worden overgebracht naar de plaats, waar zij worden uitgevoerd —, die onze bedrijven in het verleden zo efficiënt maakte, doen verdwijnen, maar heeft er nog niets voor in de plaats gegeven. Hoe men het dan ook noemen wil, met de discipline is het droevig gesteld. De „over-full employment” heeft de vrees voor de gevolgen van ontslag weggenomen. De meeste bedrijven komen arbeiders te kort en een ontslagen arbeider kan onmiddellijk een andere betrekking vinden. Bovendien is het gevoel van gelijkheid — het bijproduct van gemeenschappelijk overleg — in strijd met gehoorzaamheid. „Full employment” en gemeenschappelijk overleg hebben geen groter verantwoordelijkheidsgevoel gekweekt. Eigenlijke gehoorzaamheid is uit den boze, maar jammer genoeg komt een bereidwillige, intelligente gehoorzaamheid, die eigenlijk haar plaats had moeten innemen, tot nu toe slechts in enkele bedrijven voor.

De doorsnee-bedrijfsleiding is niet van schuld aan deze gang van zaken vrij te pleiten. Bij alle moeite, die de ondernemers hebben gedaan om de nieuwe band met hun arbeiders te versterken, hebben zij verzuimd er voor te zorgen, dat een nieuw soort leiderschap beschikbaar kwam op de plaats waar zij nodig was, nl. in de werkplaats en in de directiekamer. Hoe progressief een directie ook moge zijn, zij kan niets bereiken als haar opzichters en voormannen niet geschikt zijn om haar wensen uit te voeren. De voorman komt voortdurend in aanraking met de arbeiders; hij is verantwoordelijk voor de uitvoering van de bedrijfspolitiek; hij geeft opdrachten en zorgt, dat ze goed worden uitgevoerd. En de voorman vormt nu juist de zwakke schakel in de ketting.

Men kan daarvan moeilijk de voorman de schuld geven. Gedurende de laatste vijftien jaar werden steeds meer van zijn functies door specialisten overgenomen. In een groot aantal bedrijven heeft hij geen zitting in de bedrijfs- en productieraad en part noch deel aan de beslissingen. Gewoonlijk hoort hij de beslissingen uit de tweede hand van iemand, die onder hem werkt. Zijn positie behoort tot de minst zekere in het bedrijf, en het gevolg is, dat het algemene niveau der voormannen laag is en dat weinig jonge mensen er voor voelen deze positie te bekleden.

Daar de voorman meestal uit de rijen der arbeiders voortkomt is het best mogelijk, dat hij geen leiderscapaciteiten bezit. Door zijn positie is hij gescheiden van de arbeiders, maar hij wordt ook maar al te vaak gepasseerd door de bedrijfsleiding, die meer en meer geneigd is direct met de arbeiders te onderhandelen, waardoor zijn positie

steeds meer wordt ondermijnd. In de ogen der arbeiders is hij een deel der bedrijfsleiding en zijn gebreken worden dan ook aan de laatste toegeschreven. Zonder dat deze toestand wordt verbeterd kan er geen hoop bestaan op vreedzame arbeidsverhoudingen.

De remedie ligt voor de hand. Voormannen moeten beter worden geselecteerd; meer naar leiderscapaciteiten dan naar scholing. Hun opleiding moet worden verbeterd, zodat de bedrijven hun een deel hunner ontnomen functies kunnen teruggeven. Wanneer zij zo worden aangemoedigd en wanneer meer sociale zekerheid wordt geboden, dan zullen wellicht de goede soort gegadigden voor deze betrekking naar voren komen. Zonder goede voormannen zal de arbeidsdiscipline onder de huidige omstandigheden steeds minder worden. „The first step towards improving labour relations and cementing the new alliance between managements and workers is to improve the standard of foremen”.

MENINGEN OMTRENT DUITSLANDS „DOLLAR-DRIVE”.

„Wirtschaftsdienst”, een uitgave van het „Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv”, heeft de goede gedachte gehad aan enkele ondernemers te vragen hun mening weer te geven omtrent de Duitse „dollar-drive”. In het nummer van Augustus jl. heeft genoemd blad enkele antwoorden gepubliceerd en het is wellicht interessant deze antwoorden, temeer daar zij vrij algemeen werden gehouden, hieronder kort weer te geven.

De eerste beantwoorder is optimistisch gestemd. Hij schrijft o.a.:

„In de Verenigde Staten wordt de situatie op de invoermarkt steeds gunstiger. Door de productiestijging van de bewapeningsindustrie wordt van de toch al zwaar belaste industriële capaciteit zoveel geveerd, dat de civiele behoefte gevaar loopt door de eigen productie niet meer te kunnen worden bevredigd. Men mag er derhalve op rekenen, dat de Europese, en in het bijzonder ook de Duitse, uitvoer naar de Verenigde Staten een sterke stijging zal gaan vertonen. We moeten er evenwel rekening mee houden, dat het in dit geval om een bijzondere, door niet-economische omstandigheden bepaalde, opleving gaat, die even snel weer kan terugvallen. In ieder geval houdt deze opleving op generlei wijze verband met wat men een „dollar-drive” kan noemen. De „dollar-drive” moet op lange termijn worden gevoerd en duurzame resultaten trachten te bereiken. Een eigenlijke „dollar-drive” kan weliswaar van de conjunctuur profiteren, maar men moet de goederen zo produceren en calculeren, dat zij voldoen aan de Amerikaanse smaak en hen tevens in dusdanige hoeveelheden leveren, dat zij de Amerikaanse kopers bevredigen.

Amerikaanse inkooporganisaties en warenhuizen hebben vastgesteld, dat de prijzen van veel Europese producten over het algemeen concurrerend zijn. De moeilijkheden liggen echter in de mogelijkheid tot leveren, die in de meeste gevallen, naar Amerikaanse verhoudingen, ontoereikend is. De leveringsmogelijkheden te verbeteren is een organisatorische kwestie. Men zou zich kunnen indenken, dat een Duits exportbedrijf bepaalde goederen voor de Amerikaanse markt over verschillende producenten verdeelt en op die manier een voldoende hoeveelheid garandeert. Ook de producenten zelf kunnen aldus samenwerken. De daaraan verbonden risicospreiding zal bovendien de afzonderlijke producenten eerder bereid doen zijn de kosten te spenderen, die de handel met Amerika nu eenmaal met zich brengt. Het bevorderen van dergelijke pogingen past in het kader van de „dollar-drive” en zou op de duur de uitvoer naar de Verenigde Staten kunnen doen stijgen. Men moet zich echter niet door de gunstige omstandigheden van het moment later verleiden om maatregelen op lange termijn niet te nemen”.

Een andere schrijver is zeer pessimistisch. Hij vreest zelfs, dat zijn mening niet zal worden gepubliceerd, omdat zij tegen het, wat hij noemt, „officiële optimisme” indruist. Hij schrijft o.a. als volgt:

„Dat ik mij van een systematische verovering van de Amerikaanse markt weinig voorstel, heeft de volgende redenen:

1. het zal ons (Duitsland) binnen afzienbare tijd slechts op weinig gebieden der industriële productie gelukken om door rationalisatie en modernisering de voorwaarden te scheppen, die nodig zullen zijn om een dusdanig kosten-niveau te bereiken, dat het mogelijk maakt ook met massa-goederen op de Amerikaanse markt te concurreren. De vereiste productiecapaciteit ontbreekt ons om voor de eigen markt series te produceren, die een voldoende kostendaling mogelijk maken;

2. ondanks alle bereidheid om goederen te importeren, zal de Amerikaanse invoer — in het belang van de Amerikaanse „full employment” — voor die goederen, die voor Duitsland de meeste vooruitzichten zouden bieden, beperkt blijven. Hoewel de bereidheid om goederen te importeren door de oorlogsconjunctuur schijnt toe te nemen, is het met het oog op de politieke en economische machts-verhoudingen in de Verenigde Staten niet te voorspellen, hoe lang dit zal duren. Het is zeer goed mogelijk, dat men van het ene uiterste in het andere valt en daarom zal het steeds riskant blijven veel geld voor exportbevordering in die richting te spenderen;

3. wij zien aan het Engelse voorbeeld met hoeveel moeite slechts een betrekkelijk gering resultaat kan worden bereikt. Daarbij komt nog, dat wij niet alleen door de huidige achterstand van ons productie-apparaat ten opzichte van onze concurrenten op de dollarmarkt in een nadelige positie verkeren, maar ook doordat men ons vele dingen — vooral wanneer het om subsidies gaat — kwalijk zal nemen en als tekenen van oneerlijke concurrentie zal opvatten, ook, wanneer dezelfde middelen eveneens in andere landen schering en inslag zijn;

4. ik bestrijd, dat de dollarmarkt een dusdanige noodzakelijkheid voor ons vormt, als men in het algemeen wil doen geloven. De na-oorlogse ontwikkeling van de buitenlandse handel vindt haar oorsprong in de abnormale toestand na de oorlog, die wel langzamerhand zal verdwijnen;

5. dit alles wil echter niet zeggen, dat wij van de Amerikaanse markt moeten afzien. Wij moeten haar bestrijken op die gebieden, waarop wij een voorsprong bij de concurrenten hebben. Wij kunnen echter beter proberen andere markten te zoeken, die ons kunnen helpen dollars te besparen. Het is altijd verkeerd, wanneer een koopman zijn beperkte middelen gebruikt voor een plan, dat hij niet kan volhouden. En daarom vraag ik mij af, of wij wel over voldoende middelen beschikken om dit plan, de verovering van een moeilijke markt, vol te houden en of wij bij een eventuele mislukking de daarvoor aangewende middelen zonder economische storing af kunnen schrijven. Slechts wanneer wij er van overtuigd zijn, voldoende middelen aan te kunnen wenden, kunnen wij ons in deze onderneming wagen”.

Een zeer typisch standpunt neemt een ondernemer uit de optische industrie in. Zijn kort maar krachtig schrijven laten wij hier volgen.

„In deze kwestie (de „dollar-drive”) zijn wij helemaal niet geïnteresseerd. Wij drijven een zeer grote en steeds sterker toenemende handel met de Verenigde Staten, die zeer zeker niet met middelen van de „dollar-drive” is opgebouwd, maar aan geheel andere voorwaarden moet voldoen. Wij hebben dan ook van alles, wat onder het motto „dollar-drive” wordt gedaan, geen verstand”.

Tenslotte een stem uit Washington:

„In Duitsland schijnt men van mening te zijn, dat de golven, die de gesprekken over de „dollar-drive” aldaar

deden ontstaan ook al enige uitwerking op de Amerikaanse markten hebben. Dit is echter niet zo. Weliswaar legt de E.C.A. de nadruk op de betekenis van de Europese invoer in Amerika en worden er in de kleine villa der Duitse E.C.A.-missie zwaarwichtige en deskundige gesprekken gevoerd, maar nog steeds zijn de Duitse goederen hier zo zeldzaam, dat men ingespannen moet zoeken om enige ervan in de étalages der winkels te vinden. Na wekenlang rondgekeken te hebben ontdekte ik enige Duitse artikelen. Daarentegen is er een rijkelijk aanbod van Engelse artikelen, terwijl ook Franse en Zwitserse goederen opvallen. Franse wijnen zijn hier goed en goedkoop, de Duitse viermaal zo duur.

Dit resultaat behoeft niet te verwonderen, indien men weet, dat de uitvoer uit Duitsland naar de Verenigde Staten in Juni 1950 een — sedert een jaar niet bereikt — bedrag van slechts \$ 5,4 mln beliep. Een groot deel hiervan bestond uit opbrengsten van schroot. De markt van de Verenigde Staten schijnt voor de Duitse exporteurs nog altijd niet van belang te zijn. Deze markt met zijn 150 miljoen koopkrachtige klanten strekt zich over een reus-achtig gebied uit en wordt bijna geheel door de eigen industrie van goederen voorzien. De binnenlandse producenten hebben met grote scherpzinnigheid iedere afzetmogelijkheid opgespeurd. De strijd om de dollars der Amerikaanse kopers leidde tot een verfijning van de verkoopstechniek, tot een uitbreiding van consumentencrediet en service, waarvan men zich in Duitsland nauwelijks een voorstelling maakt.

Generaliseren omtrent de Amerikaanse markten zijn onjuist; zowel goedkope massa-artikelen als uitgelezen luxe-artikelen vinden hun kopers. Een oneindige rij uitverkopen e.d. verlevendigen het aanbod en maken het moeilijk een overzicht van de marktsituatie te verkrijgen. Onbekende klanten kunnen in de grote warenhuizen op crediet kopen tot een bedrag van \$ 3 à \$ 4.

Hoe kan men nu op deze dynamische markt als Europeaan een plaats veroveren? Uiteraard is daarvoor geen patentoplossing te geven. Eens en vooral dient echter te worden gezegd, dat men met halve middelen niets kan bereiken. Kans op resultaat hebben slechts die artikelen, die aan de sterk wisselende Amerikaanse smaak voldoen. Vaak worden de kwaliteits- en duurzaamheidseisen lager gesteld dan in Europa. De goederen moeten echter vóór alles de aandacht trekken.

„Die Gesellschaft zur Förderung des deutsch-amerikanischen Handels m.b.H.” geeft misschien waardevolle inlichtingen aan Duitse exporteurs, maar naar mijn mening is het stichten van een Amerikaanse organisatie, waarop het zwaartepunt van de „dollar-drive” rust, van grotere betekenis. Ik denk hierbij aan het stichten van een „board”, samengesteld uit invloedrijke Amerikanen, onder welks toezicht ervaren verkoopspecialisten een systematische propaganda-veldtocht t.b.v. Duitse producten zouden moeten beginnen; niet voor de gewone uitvoer, maar slechts voor bepaalde goederen, die volgens een zorgvuldige markt-analyse moeten worden uitgekozen. Het zou wellicht raadzaam zijn vooreerst de zeer riskante New Yorkse markt te vermijden en met propaganda in het Midden-Westen of aan de Westkusten te beginnen. Daarna kunnen de opgedane ervaringen op de Oostkust worden toegepast.

De organisatie moet volgens handelsprincipes worden opgebouwd, terwijl ieder ambtelijk karakter moet worden vermeden. Wat voor de Engelse „Dollard Export Board” geldt, behoeft niet voor West-Duitsland te gelden. Integendeel, het leggen van de nadruk op het particulier karakter van de organisatie zou meer met de Amerikaanse aard overeenstemmen.

Overigens moet men meer pogingen aanwenden om de Amerikaanse ondernemers, die grote dollarsaldi in Duitsland hebben staan, te activeren. De overdracht dezer saldi door middel van goederenuitvoer naar Amerika zou weliswaar in eerste instantie de „dollar-drive” nadelig be-

invloeden, maar zou tevens helpen het ijs te breken en de handel tussen de twee landen te bevorderen.

De Duitse economie moet de kans, die haar door het loslaten der hoge-tarievenpolitiek in Amerika wordt geboden, benutten en goederen uitvoeren naar een land, waarheen tot nu toe bijna alleen maar mensen werden uitgevoerd".

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De geldmarkt.

De verkrapping, die zich gewoonlijk op de geldmarkt voordoet bij het passeren van de ultimo, was ditmaal weinig groot van omvang. Het feit, dat er in September een record bedrag aan schatkistpapier afloopt, nl. ca f 750 mln tegen een maandgemiddelde van ongeveer f 400 mln voor de overige maanden van het jaar, was hierbij ongetwijfeld van invloed.

Het beroep op de banken uit hoofde van omzetting van banksaldi in chartaal geld, kon dan ook grotendeels worden opgevangen door het opzeggen van callgeld, waarvan de notering op 30 Augustus van $\frac{3}{4}$ tot 1 pCt en op 31 Augustus verder tot het maximum van $1\frac{1}{2}$ pCt werd verhoogd.

Dat de liquiditeitsdrang niet zeer groot was, volgt wel uit de marktdisconto's, welke vrijwel over de gehele linie $1\frac{7}{16}$ bedroegen.

De kapitaalmarkt.

Dat het gezond verstand de beleggers in aandelen over het algemeen niet in de steek laat, blijkt wel uit het ontbreken van een steeds verder gaande koersstijging op de aandelenmarkt, zoals, wat de verslagweek betreft, door de onderstaande indexcijfers wordt geïllustreerd.

Dat aandelen slechts in uiterst beperkte mate een inflatiehedge vormen, dringt tot steeds meer beleggers door. Het aan het einde van de verslagweek ter beurze circulerend bericht, dat de komende defensiebegroting circa één derde van de totale staatsuitgaven zou opeisen, hetgeen zou leiden tot een verzwakking van de positie van de gulden, en waaruit dan geconcludeerd werd, dat het aanbeveling verdiende aandelen Koninklijke te kopen, doet in dit verband enigszins merkwaardig aan. Op aandelen Koninklijke maakt men thans een rendement van circa 3 pCt en, inflatie of geen inflatie, het staat praktisch vast dat het dividend in de eerstkomende jaren in gldens geen verhoging zal ondergaan.

Uit hetgeen bekend werd over de hangende loon- en prijsonderhandelingen tussen vakverenigingen, werkgeversorganisaties en Overheid valt weinig goeds voor aandelenbelegging te voorspellen. De eis van niet-doorberekening van eventuele loonsverhogingen in de prijzen met name zal, indien ingewilligd, winstverlaging meebrengen. Dit moet hetzij tot dividendverlagingen, hetzij tot een geringer mogelijkheid van interne financiering leiden, in welk laatste geval een verder beroep op de emissiemarkt, met bijbehorende koersdruk, in het verschiet ligt.

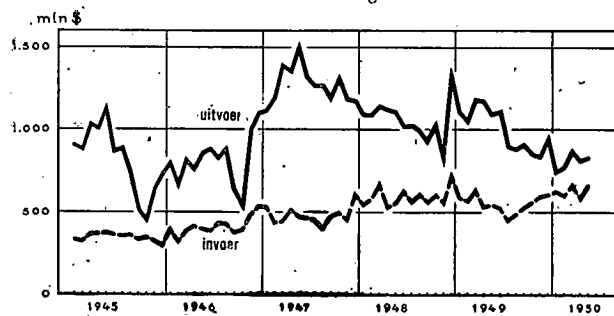
De obligatiemarkt gaf gedurende de verslagweek van een enigszins zwakke houding blijk. Speciaal de investeringscertificaten, die nog al eens vanwege hun korte looptijd voor belegging worden aanbevolen, daalden in koers.

Het verhandelbaar worden van een nieuwe tranche dezer stukken (of anticipatie daarop) speelde hierbij vermoedelijk een rol in zoverre het langs deze weg voor vroegere houders van geblokkeerd geld, die dit in investeringscertificaten hadden omgezet, mogelijk werd vrij geld te verkrijgen.

	25 Aug. 1950	1 Sept. 1950
Aand. indexcijfers		
Algemeen	149,2	148,1
Industrie	212,8	211,3
Scheepvaart	152,9	156,5
Banken	124,0	121,2
Indon. aand.	52,6	51,6
Aandelen		
A. K. U.	166 $\frac{1}{2}$	164
Philips	225 $\frac{1}{2}$	222 $\frac{3}{4}$
Unilever	219 $\frac{3}{4}$	218
H. A. L.	163 $\frac{1}{2}$	166
Amsterdam Rubber	127 $\frac{1}{2}$	125 $\frac{3}{4}$
H. V. A.	115 $\frac{1}{2}$	115 $\frac{1}{2}$
Kon. Petroleum	296 $\frac{1}{2}$	294 $\frac{1}{2}$
Staatsobligaties		
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	79 $\frac{3}{4}$	79 $\frac{1}{2}$
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	97 $\frac{5}{16}$	97 $\frac{3}{16}$
3 pCt Invest. Certif.	97	96 $\frac{13}{16}$
3 pCt Dollarlening	97	97 $\frac{7}{16}$

GRAFIEK.

De buitenlandse handel der Verenigde Staten naar waarde.

Bron: Survey of Current Business; U.S. Department of Commerce.

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt en muntmateriaal	Papier op het buitenland	Tegood bij resp. in het buitenland en buitenlandse betaalmiddelen	Voorschotten in rekkort (incl. bel.)	Bankbiljetten in omloop	
30 Dec. '46	700.876	4.434.786	100.816	153.109	2.744.151	
24 Juli '50	885.228	280.296	942.536	91.382	2.859.255	
31 Juli '50	885.402	260.132	966.128	157.269	2.903.831	
7 Aug. '50	885.598	250.076	966.932	55.586	2.855.361	
14 Aug. '50	885.788	247.224	954.121	53.710	2.837.409	
21 Aug. '50	886.072	320.159	904.774	51.553	2.824.438	
28 Aug. '50	886.369	341.414	895.699	54.449	2.846.518	
4 Sept. '50	886.641	305.337	950.193	50.840	2.873.000	
Saldi in rekening courant						
Data	's Rijks Schatkist	's Rijks Schatkist bijzondere rekening	Geblokkeerde saldi	Saldi van banken in Nederland	Vrije saldi van vreemde banken	Andere vrije saldi
30 Dec. '46						
24 Juli '50	425.135	914.233	1.721	42.110	507.113	523.528
31 Juli '50	414.382	914.213	1.720	42.537	527.212	573.312
7 Aug. '50	357.807	1021.040	1.709	44.275	475.514	481.883
14 Aug. '50	346.097	1078.471	1.648	45.353	475.303	421.491
21 Aug. '50	310.563	1162.054	1.639	53.079	495.578	384.697
28 Aug. '50	280.918	1209.584	1.637	48.855	507.664	338.792
4 Sept. '50	212.995	1209.584	1.635	44.312	545.025	371.260

DE JAVASCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt en muntmateriaal goud	Vorderingen in vreemd courant betaalbaar	Zilveren tekenmunt en pasmunt	Disconto's en voorschotten op onderpand betaalbaar in eigen courant	Voorschotten aan de Regering v. d. Rep. der V.S.I.
31 Mrt '47	477.080	35.363	33.256	85.402	255.201
9 Aug. '50	676.918	69.664	14.764	177.418	1.949.235
16 Aug. '50	676.918	77.428	14.743	194.166	1.958.558
23 Aug. '50	676.918	78.741	14.768	187.400	1.982.818

Data	Bankbiljetten in omloop		Rekening courant saldi		
	Oude uitgifte	Nieuwe uitgifte	Van de Regering van de Rep. der V.S.I.	Bijzondere rekening inzake de E.C.A. hulp	Van anderen
31 Mrt '47	453.816	—	—	—	502.718
9 Aug. '50	84.444	1.759.682	—	—	710.175
16 Aug. '50	84.103	1.806.024	—	—	658.339
23 Aug. '50	83.747	1.831.150	—	—	685.240

Muntbiljettencirculatie per 31 Mrt 1947 f 646.830.979.
Muntbiljettencirculatie per 9 Aug. 1950 f 368.578.772,00.
Muntbiljettencirculatie per 16 Aug. 1950 f 379.255.809,50.
Muntbiljettencirculatie per 23 Aug. 1950 f 382.834.065,50.

BANK VAN ENGELAND.

(Voornaamste posten in miljoenen ponden).

Data	Metaalvoorraad	Govt debts and Govt securities	Fiduciary issue	Biljetten in circulatie	Biljetten in Banking Dept	Gouden en zilveren munten
25 Dec. '46	0,2	1.449,1	1.450	1.428,2	22,1	1,3
16 Aug. '50	0,4	1.348,7	1.350	1.319,6	30,8	6,3
23 Aug. '50	0,4	1.349,3	1.350	1.307,5	42,9	5,9
30 Aug. '50	0,4	1.347,8	1.350	1.302,0	48,3	5,5

Data	Govt securities	Other securities		Deposits			
		Disc. and advances	Securities	Totaal	Public accounts	H.M. Treasury Special account	Banken
25 Dec. '46	311,8	13,6	15,8	346,5	10,3	—	278,9
16 Aug. '50	591,5	14,3	25,4	649,9	13,0	246,5	292,5
23 Aug. '50	576,9	14,7	22,2	644,2	18,1	246,5	283,3
30 Aug. '50	539,2	23,4	35,9	633,7	12,8	246,5	278,8

NATIONALE BANK VAN BELGIË.

(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Goudvoorraad	Vorderingen o. h. buitenl. i. v. m. betalingsacc.	Tegode op het buitenland	Handelspapier op België en overheidseffecten	Voorschotten op overheidsfondsen	Deel en pasmunt	Rekening courant saldi		
							Schatkist	Buitenlandse banken	Totaal
16 Sept. 1948	28.136	11.042	427	9.986	303	414	—	—	—
3 Aug. 1950	28.406	7.714	463	15.784	335	249	—	—	—
10 Aug. 1950	28.338	7.435	1.389	15.312	410	381	—	—	—
17 Aug. 1950	32.556	7.361	1.810	11.854	432	438	—	—	—
24 Aug. 1950	32.424	7.278	1.468	12.058	319	389	—	—	—
31 Aug. 1950	32.132	7.084	467	13.819	677	383	—	—	—

Data	Overheidsfondsen	Totaal activa	Bankbiljetten in omloop	Rekening courant saldi		
				Schatkist	Buitenlandse banken	Totaal
16 Sept. 1948	657	91.729	81.568	22	2.425	6.251
3 Aug. 1950	1.079	99.234	89.354	38	1.850	4.628
10 Aug. 1950	1.079	98.429	88.771	37	1.875	4.444
17 Aug. 1950	1.079	97.109	87.920	39	1.962	4.511
24 Aug. 1950	1.075	95.481	87.091	39	1.973	3.684
31 Aug. 1950	1.079	97.006	88.189	37	2.086	4.042

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Verplichtingen	23 Aug. 1950	15 Aug. 1950
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederl. Bank	f 311.486.467,68	f 336.868.201,30
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Bank voor Nederlandse Gemeenten	„ 18.041.560,—	„ 20.520.806,86
Kasvorderingen wegens creditverstreking aan het buitenland	—	—
Daggeldlening tegen onderpand	—	—
Saldo der postrekeningen van Rijkscomptabelen	„ 365.207.329,04	„ 367.871.643,56
Voorschotten op ultimo Juli 1950 aan de gemeenten wegens aan haar uit te keren belastingen	—	—
Vordering in rek. courant op:		
V.S. Indonesië	„ 53.455.002,15	„ 53.455.002,15
Suriname	„ 12.306.011,41	„ 12.156.011,41
Ned. Antillen	—	—
Het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	—	—
Het staatsbedrijf der P., T. en T.	—	—
Andere staatsbedrijven en instellingen	„ 510.297.837,92	„ 508.294.329,72

Vorderingen	23 Aug. 1950	15 Aug. 1950
Voorschot door De Nederlandse Bank verstrekt	—	—
Voorschot, door De Nederlandse Bank in rekening courant verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Nederlandse Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	f 2013.388.400,—	f 2012.188.400,—
Schatkistpromessen bij De Nederl. Bank ingevolge overeenkomst van 26 Febr. 1947	„ 1.350.000.000,—	„ 1.350.000.000,—
Schatkistpromessen in omloop (rechtstreeks bij De Nederl. Bank is geplaatst nihil)	—	—
f 5.352,7 mlt w.o. garantie Breston Woods f 1.245 mlnt	„ 4107.700.000,—	„ 4143.100.000,—
Daggeldleningen	—	—
Muntbiljetten in omloop	„ 134.510.500,50	„ 135.660.682,—
Schuld op ultimo Juli 1950 aan de gemeenten wegens aan haar uit te keren belastingen	„ 160.906.799,31	„ 160.906.799,31
Schuld in rek. courant aan:		
V.S. Indonesië	—	—
Suriname	—	—
Ned. Antillen	„ 12.290.514,90	„ 12.290.514,90
Het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	„ 30.576.889,94	„ 30.291.969,96
Het staatsbedrijf der P., T. en T.	„ 326.304.776,86	„ 325.420.742,44
Andere staatsbedrijven	„ 14.899,39	„ 14.899,39
Schuld aan diverse instellingen in rekening met 's Rijks Schatkist	„ 1.126.986.303,35	„ 1.126.986.303,35

INDEXCIJFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN IN NEDERLAND 1).

Juli '38-Juni '39 = 100	1947	194	1949	Apr. 1950	Mei 1950	Juni 1950
Voedingsmiddelen:						
plantaardige	230	228	231	264	276	288
dierlijke	199	233	253	278	277	282
totaal	214	231	243	272	276	285
Grondstoffen:						
houtv. buitenlands	631	567	529	608	612	614
chem. producten	342	376	383	365	370	370
textielwaren	284	283	290	328	331	332
leder	243	304	598	645	632	665
metaalwaren	294	306	311	291	292	293
papierwaren	474	524	388	479	486	503
hulpstoffen	201	216	264	283	283	283
totaal	328	342	370	385	386	388
Afgevoerde producten:						
glas, aardewerk enz.	256	269	282	296	296	296
houtwaren	390	382	375	376	373	373
chem. producten	318	325	362	378	373	374
textielwaren	344	360	382	451	461	462
lederwaren	321	330	376	410	406	403
papierwaren	303	347	355	366	366	367
gef. fabr. voed. midd.	223	225	235	238	238	238
metaalwaren	263	270	273	277	277	277
totaal	276	283	297	311	312	312
Algem. indexcijfer	271	281	296	313	315	317

1) Bron: „Statistisch Bulletin van het C.B.S.“; gecorrigeerde gegevens zijn cursief gedrukt.

2) De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1941.

DE KOLENPOSITIE VAN NEDERLAND ¹⁾.

(in 1.000 kg)

Maand	Productie Limburgse mijnen	Verzonden voor binnenlandse behoefte	Invoer
Totaal 1946 ..	8.313.827	6.387.903	2.666.502
Totaal 1947 ..	10.104.345	7.778.585	3.577.564
Totaal 1948 ..	11.032.326	8.059.287	3.435.269
Totaal 1949 ..	11.704.963	8.621.447	4.067.980
Juni 1949.....	943.625	709.832	352.281
Juli 1949.....	982.396	734.803	349.256
Aug. 1949.....	990.147	702.680	343.903
Sept. 1949....	1.010.293	737.941	349.251
Oct. 1949....	1.007.475	737.507	360.825
Nov. 1949....	1.004.028	711.594	314.833
Dec. 1949....	1.026.042	734.701	291.658
Jan. 1950....	1.050.764	768.286	372.349
Febr. 1950....	951.239	687.221	337.095
Mrt. 1950....	1.103.070	814.564	374.271 ²⁾
Apr. 1950....	.961.001	678.925	328.078
Mei 1950....	1.002.528	698.109	383.014
Juni 1950....	1.031.835	728.854	424.543 ²⁾
Juli 1950....	1.030.009 ³⁾	748.200	

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin van het C.B.S.”²⁾ Voorlopige gegevens.³⁾ Herzien cijfers.

PRODUCTIE AAN NIEUWE VERZEKERINGEN VAN 57 LEVENSVZERKERINGMAATSCHAPPIJEN.

(in miljoenen guldens)

Periode	Kapitaalverzekering	Renteverzekering	Volksverzekering	Totaal
Totaal 1947	626,5	733,6	206,4	1.566,5
Totaal 1948	689,5	921,5	210,4	1.821,4
Totaal 1949	655,9	928,1	197,7	1.781,7
1950 Februari	51,9	69,4	17,7	139,1
Maart	60,4	79,8	18,9	159,1
April	52,6	76,8 ¹⁾	16,6	146,0
Mei	51,3	69,4 ¹⁾	17,4	138,1
Juni	58,0	80,5 ¹⁾	17,2	154,7
Juli	58,0	83,7 ¹⁾	16,8	158,5

Bron: C.B.S.

¹⁾ Ge kapitaliseerd door vermenigvuldiging met 10; inclusief opvoedingsrente.DE KOLENPOSITIE VAN BELGIË ¹⁾.

(in duizenden tonnen)

Maand	Productie	Afzet	Voorraad aan het einde van de maand
Gem. 1938..	2.465	2.336	
Gem. 1946..	1.898	1.897	
Gem. 1947..	2.033	2.021	
Gem. 1948..	2.223	2.192	
Gem. 1949..	2.321	2.239	
Juni 1949..	2.353	1.885	2.681
Juli 1949..	1.869	1.697	2.853
Augustus 1949..	2.005	1.914	2.983
September 1949..	2.082	2.386	2.680
October 1949..	2.361	2.667	2.374
November 1949..	2.394	2.717	2.051
December 1949..	2.574	2.812	1.813
Januari 1950..	2.483	2.620	1.668
Februari 1950..	2.274	2.264	1.679
Maart 1950..	2.529	2.431 ²⁾	1.777
April 1950..	2.350	2.054	2.073
Mei 1950..	2.217	1.960	2.330

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin” van het Nationaal Instituut voor de Statistiek.²⁾ Gecorrigeerde gegevens.

BANK VAN FRANKRIJK.

(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Metaalvoorraad	Disconto's en voorschotten	Voorschotten aan de Staat		
			Vaste	Schatkist	Bezettingskosten Duitsland
26 Dec. 1946	94.817	118.302	59.449	67.900	426.000
3 Aug. 1950	52.981	430.409	125.042	161.100	426.000
10 Aug. 1950	52.981	421.628	125.042	165.800	426.000
17 Aug. 1950	182.785	417.646	60.042	165.800	426.000
24 Aug. 1950	182.785	413.984	60.042	163.900	426.000
Data	Bankbiljetten-circulatie	Deposito's			
		Totaal	Staat	Accords de coop. economique	Diversen
26 Dec. 1946	721.865	63.458			
3 Aug. 1950	1.439.756	152.841	93	23.007	113.863
10 Aug. 1950	1.433.913	136.962	21	23.007	112.437
17 Aug. 1950	1.418.066	164.368	27	25.872	138.468
24 Aug. 1950	1.408.177	172.468	32	25.872	146.564

PRIJSINDEXCIJFERS VAN HET GEZINSVERBRUIK IN NEDERLAND.

(1938/'39 = 100) ¹⁾.

I. Volgens huishoudrekeningen April 1948—Maart 1949; gezinnen met inkomens van f 40 — < f 50 per week.

II. Volgens huishoudrekeningen 1935/'36; gezinnen met inkomens in 1935/'36 beneden f 1.800 per jaar.

Groep	1949		1950				1945	1948	1949		1950			
	15 Sept.	15 Dec.	15 Apr.	15 Mei	15 Juni	15 ²⁾ Juli			15 Sept.	15 Dec.	15 Apr.	15 Mei	15 Juni	15 ²⁾ Juli
Totaal	197	205	214	215	217	216	173	206	216	226	237	237	241	240
Voedingsmiddelen	235	246	260	263	269	263	166	229	244	257	273	277	284	278
Kleding	309	326	339	341	342	346	325	310	312	330	344	346	347	351
Schoeisel	356	364	378	377	377	377	296	335	364	374	384	383	383	382
Reiniging	325	325	329	325	325	323	234	321	330	380	387	382	382	379
Woninginr. en huishoud	302	308	316	317	317	318	323	309	306	314	322	323	323	324
Overige groepen incl. huur	151	156	162	162	162	164	144	154	159	164	171	170	170	173
Huur	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹⁾ Bron: „Statistisch bulletin van het C.B.S.”

Voor de berekening is het prijsvervolgd in de gemeenten Groningen, Enschede, Eindhoven, Tilburg, Dongen en Heerlen.

²⁾ Voorlopige cijfers.

Vacatures

In dienst der gemeente AMERSFOORT kan worden benoemd een

BEDRIJFSECONOOM

die het gemeentebestuur zal hebben te adviseren, in bedrijfseconomische en organisatorische aangelegenheden.

Doctoraal examen economie (bedrijfseconomische richting) gewenst. Practische ervaring vereist.

Nadere inlichtingen over positie en taak te verkrijgen ter gemeentesecretarie, afdeling personeelszaken, Westsingel, 43 te Amersfoort, telefoon 4141, toestel, 85.

Sollicitaties vergezeld van uitvoerige inlichtingen, vóór 1 October, 1950 richten aan burgemeester en wethouders van Amersfoort.

Bij het Centraal Bureau voor de Statistiek komt vacant de functie van

HOOFD VAN DE AFDELING STATISTIEK DER OVERHEIDSFINANCIËN

De te benoemen candidaat zal over een grote economische en fiscaal-wetenschappelijke kennis dienen te beschikken, alsmede over een ruime statistische scholing, terwijl een academische opleiding (economie) vereist wordt.

Hij zal tot zelfstandige wetenschappelijke arbeid in staat moeten zijn en hiervan de bewijzen moeten kunnen overleggen. Goed en tactvol optreden met personeel, zowel binnen als buiten de Dienst is noodzakelijk.

Standplaats Den Haag.

Bezoldiging in de rang van referendaris, c.q. administrateur volgens Rijksregeling.

Uitvoerige sollicitaties onder motto Li/HSO 51 worden tot 1 October a.s. ingewacht bij de Directeur van de Centrale Personeelsdienst, Binnenhof 4, te 's-Gravenhage.

Bij de dienst van Gemeentewerken te EMMEN vacceert de betrekking van

Bedrijfs-econoom

Ervaring op het gebied van bedrijfsorganisatie en -administratie is vereist, terwijl de hoedanigheid van economisch doctorandus tot aanbeveling strekt.

Salaris, afhankelijk van ervaring, nader overeen te komen.

Sollicitatiestukken te richten aan de Burgemeester van Emmen vóór 20 September a.s.

Annonces voor het volgend nummer

dienen uiterlijk Maandag 11 Sept. a.s. in het bezit te zijn van de administratie, Lange Haven 141, Schiedam

Diversen

TE KOOP !!

Villa's voor Zelfbewoning

in Villapark „De Neethof”, nabij Station-Santpoort met garages. Vestigingsvergunning gegarandeerd!!!

Inl. bij V. DE VRIES' BOUWBEDRIJF

Burg. Sandbergstraat 11, Haarlem. Kantoor: Pijntorenstraat 2, Tel. 11052 (K-2500). — Na 6 uur: Tel. 17158 (K-2500).

Heemstede en Omstr. Grote aanbieding

Wegens vertrek n. Indonesië te koop

NIEUWBOUW

Vraagt prospectus DE RIDDER & STRIJBIS, Zandvoort Allee 1, te Heemstede.

FORD VEDETTE '49

in uitstekende staat, voorzien van Philips-radio. Kleur lichtgroen. Nikkels, Zandvoortse laan 125, Zandvoort. Tel. K 2507—2165.

LADENKASTEN

Te koop aangeboden tegen zeer verlaagde prijs, 6 stuks blank eiken Ladenkasten (zo goed als nieuw) 2 m hoog, 2 m breed en 0.55 m diep. Iedere kast heeft 144 laadjes (20 cm breed en 10 cm hoog). Voor verschillende doeleinden geschikt. Te bevragen: Landbouwboekhoudbureau van de ABTB, Amsterdamseweg 100 te Arnhem.

Schakel
in voorkomende
gevallen
deze rubriek in

Ook voor Beschikbare Krachten is een annonce in „Economisch-Statistische Berichten” de aangewezen weg. Annonces, waarvan de tekst 's Maandags in ons bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.

Economisch - Statistische Berichten

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W).
Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.
Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie, 14, Universiteitstraat, Gent.
Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland f 26,— per jaar, voor België/Luxemburg f 28,— per jaar, te voldoen door storting van de tegenwaarde in Belgische francs bij de Banque de Commerce te Brussel of, op haar Belgische postgirorekening no 260.34.

Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Aangelegende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 6). Advertentie-tarief f 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.